

Kompleksiset lauserakenteet 6.-luokkalaisten Unelmieni päivä - kirjoitelmissa

Maija Muhonen
Tampereen yliopisto
Informaatioteknologian ja viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2019

MUHONEN, MAIJA: Kompleksiset lauserakenteet 6.luokkalaisten Unelmien päivä -kirjoitelmissa

Pro gradu -tutkielma, 57 sivua+ liitteet 5 sivua
Helmikuu 2019

Tässä tutkielmassa tarkastellaan alisteisia ja kompleksisia lauserakenteita Unelmien päivä -kirjoitelmissa. Aineisto käsittää 187 kirjoitelmaa, jotka ovat luokitukseltaan joko skriptejä eli kuvauksia tai kertomuksia. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia rakenteita kirjoitelmissa on ja miten skripteissä ja kertomuksissa käytetyt rakenteet eroavat toisistaan. Taustaoletuksena on, että kertomukset ovat pidempiä, rakenteiltaan moninaisempia sekä kompleksisempia kuin skriptit. Tavoitteena on myös selvittää, millaisia eroja on aineiston kahden otoksen välillä: onko rakenteiden käyttö erilaista vuoden 2006 ja vuoden 2014 otoksissa.

Tutkimus on pääasiallisesti kvantitatiivinen, mutta aineiston käsittelyyn on tarvittu myös kvalitatiivista otetta ja kuvausta. Tutkimuksessa perehdytään syntaktisten rakenteiden semanttisiin tehtäviin sekä siihen, millaisia kertomusrakenteeseen liittyviä tehtäviä lauserakenteilla aineistossa on.

Kertomusten ja skriptien välillä on odotuksenmukaisesti niin laadullisia kuin määrällisiäkin eroja. Kaikissa lauserakenneryhmissä kertomuksissa lauserakenteiden määrät kasvavat, kun verrataan skriptejä kertomuksiin. Adverbiaalilauseiden ryhmässä kertomuksissa on enemmän näkökulmaa rakentavia etuasemaisia *kun*-lauseita sekä harvinaisempia *kunnes*-lauseita. Relatiivilauseita on kertomuksissa enemmän, ja niillä on useammin kertomusta jatkava tehtävä. Komplementtilauseiden ryhmässä erot ovat määrällisiä ja laadullisia: kertomuksissa on enemmän kognitio- ja puheaktiverbejä, ja ne ovat merkitykseltään spesifimpiä. Referointi on kertomuksissa hallitumpaa kuin skripteissä, ja sitä on enemmän.

Aineiston synkronisessa tarkastelussa vuoden 2014 kertomukset eroavat selkeästi vuoden 2006 kertomuksista. Rakenne-erot, jotka näkyvät selvinä vuoden 2006 skriptien ja kertomusten välillä ja joita myös vuoden 2014 skriptit pääosin seurailevat, eivät päde vuoden 2014 kertomuksiin. Niin määrällinen kuin laadullinen kasvu näyttää leikkautuvan ryhmässä lukuun ottamatta relatiivilauseita, joita on vuoden 2014 kertomuksissa ylivoimaisesti eniten.

kertomus, kompleksisuus, alisteiset rakenteet

Tämän tutkimuksen valmistumiseen tarvittiin 800 grammaa villalankaa, luvattoman paljon kofeiinipitoisia juomia sekä kymmenen vuoden kypsyttely. Tutkimuksen valmistumisesta kiitokset kuuluvat paitsi professori Pajuselle selkeästä aihe-esityksestä, myös Kolarin kansalaisopistolle, joka sitkeästi kyselee ilmoittautumislomakkeissaan viimeisintä suoritettua tutkintoa, sekä naapurilleni Iralle usuttamisesta, kannustuksesta ja vertaistuesta. Suurimmat kiitokset kuuluvat perheelleni, joka oli loppumattomana tukena, vaikka osa ajattelikin, että äitin opiskelu on täysin jonninjoutavaa hommaa, kun hyvää leikkiseuraakin olisi tarjolla.

TAULUKOT

Taulukko 1: aineiston määrä 26

Taulukko 2: koontia kirjoitelmien kompleksisuudesta ja pituudesta 26

Taulukko 3: T-yksikköjen ryhmittelyä aineistossa 30

Taulukko 4: Sitaatit aineistossa 30

Taulukko 5: Adverbiaalilauseiden määrä aineistossa 34

Taulukko 6: Komplementtilauseiden koontia 40

Taulukko 7. Komplementtilauseen saavien verbien luokittelua 40

Taulukko 8. Relatiivilauseiden tehtävät 43

Taulukko 9. Kirjoitelmien keskeiset luvut vuositasoittain 48

Taulukko 10. Vuoden 2006 ja 2014 erot lauserakenteittain 49

Taulukko 11: Relatiivilauseiden tehtävät otoksittain 50

Taulukko 12: Komplementtoivien verbien määrät 50

Taulukko 13: Aineiston erot adverbiaalilauseiden ryhmässä 51

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 6

1.1 Kuudesluokkalaiset kirjoittajina 8

1.2 Aiempi tutkimus ja tämän tutkimuksen tavoitteet 11

2 LAUSEET JA KOMPLEKSISUUS 13

2.1 Lauseiden yhdistäminen 15

2.2. Komplementtilauseet 17

2.3. Adverbiaalilauseet 19

2.3.1 Temporaalisuus 20

2.3.2 Kausaalisuus 23

2.3.3 Konditionaalisuus ja konsessiivisuus 22

2.4. Relatiivilauseet 23

3 UNELMIENI PÄIVÄT - AINEISTON ESITTELY 25

4 ADVERBIAALILAUSEET 32

4.1 Temporaaliset lauserakenteet 33

4.2 Muut adverbiaaliset lauserakenteet 35

5. KOMPLEMENTTILAUSEET 38

6. RELATIIVILAUSEET 43

7. KERTOMUKSEN MUUTTUVA MUOTO 47

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia kompleksisia sivulauserakenteita kuudesluokkalaisten käyttävät ja millainen yhteys käytetyillä rakenteilla on kertomusrakenteen hallintaan. Tutkielmassa tutkitaan ja verrataan toisiinsa vuonna 2006 ja 2014 vuonna kirjoitettuja kuudesluokkalaisten kirjoitelmia ja niiden alisteisia lauserakenteita. Tavoitteena on selvittää, millaisia rakenteita eri kirjoitelmissa käytetään ja eroavatko käytetyt rakenteet kahdessa eri otoksessa sekä eri tasojen välillä. Tarkoituksena on tutkia, mitä ja millaisia kerronnalle tärkeitä rakenteita kuudesluokkalaisten käyttävät. Tutkimus tarjoaa tarkentavaa, laadullista tietoa rakenteiden käytöstä yhden ikäryhmän sisällä. Samalla se antaa viitteitä siitä, mihin suuntaan tuo rakenteiden käyttö on kehittymässä.

Työn aineistona on 101 2006 vuonna kuudesluokkalaisilta kolmelta eri paikkakunnalta eri puolelta Suomea (Keski-Suomi, Pirkanmaa, Etelä-Pohjanmaa) kerättyä tarinaa aiheesta Unelmieni päivä, sekä 86 vuonna 2014 kuudesluokkalaisilta kolmelta eri paikkakunnalta (Varsinais-Suomi) kerättyä tarinaa samasta aiheesta. Vuoden 2006 on osa Tampereen yliopiston koulukorpusta, kun taas vuoden 2014 aineisto kuuluu professori Anneli Pajusen aineistoon, joka on kerätty Suomen kielen myöhempi kehitys: lapset, nuoret ja nuoret aikuiset -hankkeessa. Näistä kahdesta suuremmasta aineistosta tämän tutkimuksen otokseksi on rajattu kirjoitelmat, jotka on koulukorpuksessa ja myöhemmän kielen kehityksen tutkimusprojektissa luokiteltu kertomuksiksi tai skripteiksi eli kuvauksiksi. Kirjoitelma on määritelmältään kertomus, jos sen rakenne on hallittu ja sisäinen koherenssi hyvä. Skriptissä kerronta on hallittua mutta yksinkertaista, ja kerronta etenee hyvin vahvasti päivätasoon kytkettynä (Pajunen 2012:9).

Rajaus näihin kahteen tasoryhmään on tutkimuksen kannalta mielekäs, sillä kielikorpuksen ja myöhemmän kielentutkimusprojektin näitä tasoja yksinkertaisemmat kirjoitelmat sisältävät varsin vähän alisteisia rakenteita ja ovat osittain vaikeasti tulkittavia. Tutkimuksessa keskitytään alisteisiin lauserakenteisiin, toisin sanoen adverbialilauseisiin, komplementtilauseisiin sekä relatiivilauseisiin. Koska alisteinen lauserakenne on rinnasteista kompleksisempi (Itkonen 2001:308), käsittelee tämä tutkielma myös kompleksisuutta ja sitä, millaista kompleksisuus on kuudesluokkalaisten kirjoitelmissa. Tarkastellessani kompleksisia lauserakenteita tarkastelen paitsi numeerista rakenteiden lisääntymistä (ks. Esim. Itkonen 2009:189), myös rakenteiden tiivistymistä. Tiivistyminen tarkoittaa sitä, kuinka asioiden suhteet nostetaan tekstissä esille. Tiivistyneessä tekstissä painotetaan olennaisia tekijöitä ja asioita voidaan esittää tärkeysjärjestyksessä sen sijaan, että kerronta noudattaisi tapahtumajärjestystä. Lisäksi tapahtumia arvioidaan ja pohditaan niiden syy-

seuraus-suhteita. (Pajunen&Vainio arvioitavana a: s. 1 sekä siinä mainitut lähteet). Tiivistyminen näkyy syntaktisissa rakenteissa muun muassa hierarkian kasvuna (emt.ems.), josta tälle tutkielmalle olennaisia esimerkkejä ovat sivulauseet, lauseenvastikkeet ja infiniittiset rakenteet.

Alisteisuutta on lingvistiikassa tutkittu paljon syntaktisesta, semanttisesta tai pragmaattisesta näkökulmasta, mutta nyttemmin myös diskursiivisesta näkökulmasta. Alisteisuus on suomen kielessä ollut tällä vuosikymmenellä enenevässä määrin kiinnostuksen kohteena. (ks.esim. Herlin, Kalliokoski & Visapää 2014). Alisteisuus ja kompleksisuus ovat molemmat suhteellisia käsitteitä siinä mielessä, ettei niiden määrittelystä ole yksimielisyyttä (ks. Pajunen & Vainio a arvioitavana: 1-2, Cristofaro 2014). Diskursiivinen näkökulma on merkityksellinen tässä työssä siinä mielessä, että käytetyt rakenteet vaikuttavat kerrontaan ja tekstiin eri tavoin: Relatiivilauseet tuovat kerrontaan kuvailevuutta, mutta ne voivat myös luoda kertomukseen näkökulmaa, korostaa kerrotun relevanssia tai edistää kerronnan kulkua (Pääkkönen 1988:27, Visapää 2012). Komplementtilauseet kielentävät suhdetta asiantiloihin ja referoivat puheakteja (Pajunen 2001:19-21), kun taas adverbiaalilauseet taas luovat kerrontaan ajallista ja näkökulmallista rakennetta (ks. esim. Herlin 1998, Thompson, Longacre & Hwang 2007.). Etuasemaisilla adverbiaalilauseilla on myös kohesiivinen tehtävä (Thompson ym. 2007:271). Koheesio tekee tekstistä yhtenäisen kokonaisuuden, sillä se luo tekstin elementtien välille merkityssuhteita joko kieliopillisesti tai sanaston kautta (Halliday & Hasan 1990 [1976], 4-5). Siten myös konjunktoiden käyttö ja lauseiden liittäminen toisiinsa luo tekstiin koheesiota (emt. 227).

Työssä käytetään kvantitatiivista tutkimusotetta, jolla selvitetään, kuinka paljon erilaisia rakenteita on, mutta sen lisäksi analysoidaan kvalitatiivisesti, millaisia nuo rakenteet ovat ja miten käytetyt rakenteet korreloivat kirjoitelmien tason kanssa. Aineiston käsittelyssä on käytetty niin kutsuttua Edmonton Narrative Toolia, jota käytetään syntaktisten rakenteiden kehityksen mittaamiseen (ks. Schneider, Dubé & Hayward 2005). Instrumentin avulla lasketaan ns. T-yksikön, lauseen ja sen saamien alisteisten rakenteiden keskipituus (MLTU), sekä kompleksisuusindeksi, jotka molemmat ovat kehityksellisiä mittareita. T-yksikkö ilmaisee, miten laajoja kokonaisuuksia on kytketty samaan syntaktiseen kokonaisuuteen, ja kuinka tiukka tuo sidos on. Sidoksisuuden kasvu lisää koherenssia ja tekstin ymmärrettävyyttä. (Pajunen&Vainio arvioitavana b:39)

1.1 Kuudesluokkalaiset kertomuksen kirjoittajina

Tätä tutkimusta taustoittaa huoli lasten ja nuorten luku- ja kirjoitustaidon kehityssuunnasta. Jo vuoden 2007 äidinkielen ja kirjallisuuden osaamistulosten arvioinnissa (Lappalainen: 2008) kuudesluokkalaisten keskimääräinen taso oli tyydyttävä. Noin neljäkymmentä prosenttia oppilaista saavutti hyvän tai kiitettävän tason (emt:41) äidinkielen ja kirjallisuuden osaamisessa. Kirjoitustaidossa tulokset olivat vielä koko kokeen keskiarvoa huonommat, joskin hyvät ja kiitettävät osaajat tavoittivat hyvän tuloksen myös kirjoitustaidossa (emt:42). Kyseinen arviointi käsittelee samaa ikäluokkaa, jonka kirjoitelmat ovat ensimmäinen osa tämän tutkimuksen aineistoa. Tulokset olivat samansuuntaisia myös 2010 tehdyssä perusopetuksen päättövaiheen arvioinnissa (Lappalainen 2011). Myös Pajusen (2012) koulukielen tutkimushankkeessa rakenteiden hallinnan taso on vaihteleva, ja etenkin poikien kohdalla osittain huolestuttava. Luku- ja kirjoitustaidon kehitys kirvoitti jo 2000-luvun alussa keskustelua myös äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksesta (ks. Esim. Harmainen 2011, Kauppinen, Heinonen & Aalto 2011). Peruskoulun sisäiseen opetukseen kaivattiin lisää paitsi kielitiedon opetusta, myös systemaattisuutta ja yhtenäistä kielikäsitystä.

Aineiston kirjoitusaikana oli vielä voimassa edellinen opetussuunnitelma, jonka puitteissa aineiston kirjoittajia opetettiin. Opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2004) määritellään keskeiset hyvän osaamisen kriteerit viidennen luokan päättävälle oppilaille. Hyvän tekstintuottotaidon määritelmänä on kyky tuottaa erilaisia tekstejä, kuten kertomuksia ja kuvauksia sekä kyky käyttää ja yhdistää vaihtelevasti lauseita tekstin tuottamiseen. Kirjoittaja osaa myös tuoda esille oman äänensä. (POPS 2004: 52).

Millaisessa vaiheessa kuudesluokkalaiset sitten ovat kielen ja ajattelun kehityksessään? Kehitystä voi kuvata esimerkiksi piagetlaisella vaiheajattelulla. 6-12-vuotias lapsi on niin kutsutussa konkreettisten operaatioiden vaiheessa, jossa muun muassa looginen ajattelu ja ongelmanratkaisukyky kehittyvät. 12-vuotiaasta vanhemmat taas siirtyvät niin sanottuun formaalin ajattelun vaiheeseen, jossa hypoteettinen ajattelu sekä ideoiden muotoilu kehittyvät (ks. esim. Bee & Boyd 2006: 34-35).

Vygotsky taas jakaa lapsen kielen kehittymisen neljään vaiheeseen. Ensimmäisessä, esikielellisessä vaiheessa lapsi operoi primitiivisesti. Tätä vaihetta seuraa naiivin psykologian vaihe, jossa opitaan hallitsemaan kieliopillisia rakenteita ja muotoja, muttei vielä havaita niiden taustalla olevia ajattelun muotoja (Vygotsky 1982: 96.) "Lapsi hallitsee kielen syntaksin ennen kuin hän hallitsee ajattelun syntaksin" (emt. 97). Kolmannessa vaiheessa lapsi pystyy ulkoisten merkkien avulla ratkaisemaan sisäisiä tehtäviä. Neljännessä vaiheessa on kyse sisäistämisestä, jolloin lapsi

alkaa käsitteellistää ja käyttää loogista muistiaan (emt.ems). Kuudesluokkalaiset ovat kolmannen ja neljännen vaiheen rajamailla. Pajunen (2012:5) arvioi, ettei suurin osa 12-vuotiaista ole saavuttanut formaalin ajattelun vaihetta.

Kouluikäisen kirjoitetun kielen kehitys on erillinen prosessi, jolla on eri lainalaisuudet kuin puheen kehityksellä (Vygotsky 1982:177): kielellinen käsitteellistäminen on kirjoitetun kielen oppimisen suurimpia haasteita, koska kirjoittaminen on kompleksista toimintaa verrattuna puheeseen (emt:237). Vygotskyn ja Piaget'n näkemysten keskeinen ero on, että Piaget korostaa ajattelun kehitystä kognitiivisena, Vygotsky taas sosiaalisena prosessina (Pajunen 2012: 4). Katsoipa kielen kehitystä vygotskylaisen tai piagetlaisen katsannon kautta, kuudesluokkalaiset ovat murrosvaiheessa, jossa osa kirjoittajista käsittelee konkreettisia jokapäiväisiä tapahtumia, osa taas kykenee kirjoitelmissaan hahmottelemaan laajempiakin aiheita ja maailmankatsomuksellisia kysymyksiä. Tämän voi olettaa näkyvän myös kirjoitelmien tasossa ja rakenteissa.

Koska tutkimuksen aiheena ovat alisteiset rakenteet nimenomaan kertomuskontekstissa, on vielä määriteltävä kertomus. Minimissään kertomus on tapahtumien representaatio. Kertomus koostuu tarinasta, joka kuvaa tapahtuman tai niiden ketjun, sekä kertomuksen diskurssista, esitystavasta (Abbot 2009:13,19). Kertomuksen olennaisia piirteitä ovat sisäinen aikarakenne ja tapahtumien kertomusjärjestys. Tarinan kannalta ydinaineistoa ovat käännekohtat, jotka kuljettavat kertomusta eteenpäin. Lisäksi tarinassa on suplementaarisia osia, jotka vaikuttavat ennemminkin kertomuksen esitystapaan ja luonnehtivat tai syventävät tarinaa, eivätkä niinkään vaikuta juonen kulkuun (emt.:16, 22-23).

Ajallinen rakenne on tärkeimpiä keinoja jäsentää kertomusta. Useimmiten ajalliset suhteet ilmaistaan kertomuksen diskurssissa perättäisinä tapahtumia, jotka muodostavat ketjun. Juonen olennaiset tapahtumat nostetaan kerronnassa etualalle, ja ne rakentavat kertomukseen sen ajallisen rungon. Yleensä etualainen informaatio ilmaistaan päälauseessa, ja alisteinen lause rajaa tai täydentää informaatiota. Aikarakenteesta muodostuu kompleksisempi, jos lause ilmaisee samanaikaisuutta, kuten esimerkiksi temporaaliset adverbiaalilauseet voivat tehdä. (Aksu-Koç & Stutterman 2009: 2.1 ja 2.2.)

Yksinkertaisissa kertomuksissa tapahtumat ketjuuntuvat ikonisesti, jolloin lauseiden järjestys noudattaa tapahtumajärjestystä. (Berman & Slobin 1994: 13). Taitavasti rakennetussa kertomuksessa tapahtumia on jäsennetty ajallisen lisäksi myös tärkeysjärjestyksessä (Berman & Slobin 1994:13). Taitava kielenkäyttäjä hallitsee niin kielellisten ilmaisujen potentiaalin, kielen kieliopilliset keinot kuin sen, kuinka näitä käytetään eri tilanteissa. Sen lisäksi vaaditaan kulttuurista taustatietoa siitä, millaista kieltä eri tilanteissa käytetään. (Berman 2004b:9). Berman luonnostelee taitavaksi

kielenkäyttäjäksi kehittymiselle kolmivaiheista mallia, jossa kasvava kielenkäyttäjä oppii ensin käyttämään kieltä esikieliopillisesti, sitten kieliopillisesti ja lopuksi kontekstissa ja tilanteessa sopivalla tavalla, (emt. 12-13). Tällöin kirjoittaja oppii paitsi käyttämään kieltä kieliyhteisön tilanteen ja normien vaatimalla tavalla, myös omalla yksilöllisellä tavallaan. (Tolchinsky 2004: 235-236). Tämä kehitysmalli noudattelee Vygotskyn ajatuksia kielen oppimisesta sosiaalisena ilmiönä (ks. Vygotsky 1982).

Lasten kyky kuvailla tapahtumia kehittyä irrallisista lauseista lineaarisiksi tapahtumiksi ja kertomuksiksi, joilla on hierarkkinen rakenne. Kyky kertoa riippuu myös kontekstista: jo 3-vuotiaat osaavat kuvata tuttua tapahtumaa, mutta kertomuksen kirjoittaminen voi olla vaikeaa vielä teini-ikäisillekin. Se, millaisia kertomuksia lapset pystyvät tuottamaan, riippuu myös tehtävästä. (Berman 2004a: 263-265) Inkeri Vikainen (Vikainen 1982:45) määrittelee lausetajun suoritukseksi, ei kyvyksi. Tämän tutkimuksen tuloksia onkin syytä arvioida sitä vasten, ettei kirjoituksia ole erikseen motivoitu. Esimerkiksi Sintonen (ks. Sintonen 2011) toteaa pro gradu –tutkielmassaan suunnittelemisen lisäävän 5.- ja 7.-luokkalaisten kertomuksen koherenssia ja pidentävän tekstiä, vaikkakin samalla vähentävän tekstin subjektiivista näkökulmaa.

Kertomuksellisen rakenteen hallinta kehittyä jaksoittaisesti: Ensin opitaan ketjuttamaan tapahtumia rinnastamalla, minkä jälkeen kehittyä lauseiden kausaalinen yhdistäminen, ja lopulta opitaan hallitsemaan koko kertomuksen hierararkkisia rakenteita. (Berman 2004a:264). Saman kehitysjakson on 1.-6.-luokkalaisten rinnakkaisista ja alisteisista lauserakenteista todentanut esimerkiksi Nahkola (ks. Nahkola 2012, Pajunen 2012). Lapsen kirjoittamisen kehitys on nähtävissä myös verbeistä. Kirjoittajat siirtyvät asiantilojen kuvaamisesta niiden arviointiin emootioiden ja aistihavaintojen kautta. Samalla lisääntyvät verbit, jotka vaativat lauseargumentteja. Kehitys näkyy esimerkiksi puheaktiverbien käytöstä eli käytännössä referoinnin kielentämisestä (Pajunen 2012: 27).

Myöhemmälle kielenkäytölle on tyypillistä, että rinnastuslauseiden käyttö vähenee, kun taas relatiivilauseiden ja komplementtilauseiden käyttö lisääntyy. Kuvallista kieltä, esimerkiksi metaforia ja ironiaa aletaan ymmärtää noin 11 vuoden iässä. Monitulkintaista kieltä, jossa kaksi merkitystä on yhtä aikaa läsnä, ymmärretään vasta 11-vuotiaana tai sitä myöhemmin. (Tolchinsky 2004: 238-239).

Lasten ja nuorten kielenkehitykseen vaikuttavat myös kulttuurilliset muutokset. Routarinne ja Uusi-Hallila pohtivat 2000-luvun kouluikäisten kieleen vaikuttavia syitä (ks. Routarinne & Uusi-Hallila 2008) ja nostavat keskeiseksi tekijäksi nuorten kielen variaation sekä median läsnäolon nuorten arjessa. Lukeminen on vähentynyt jo 1990-luvulta alkaen (emt. s.16), eikä kehityksen suunta todennäköisesti ole 2000-luvulla muuttunut. Teknologia on eittämättä vaikuttanut nuorten mediaympäristöön radikaalisti myös vuosien 2006 ja 2014 välillä.

Edellä olen kuvaillut kirjoitelmiin vaikuttavia kehityksellisiä ja kulttuurillisia tekijöitä. Ne taustoittavat tämän tutkimuksen kysymyksen asettelua suuressa mittakaavassa.

1.2 Aiempi tutkimus ja tämän tutkimuksen tavoitteet

Suomalaisten lasten ja nuorten kielenkäyttöä ja sen kehitystä on tutkittu monesta eri näkökulmasta eritoten Tampereen yliopistossa koulukirjoittamisen projektissa ja opinnäytetöissä, jotka on tehty koulukorpuksesta. Tämän tutkielman kannalta olennaisia töitä ovat ne, joissa on käsitelty kirjoitelmien kertomuksellisuutta sekä kompleksisuuden kehitystä.

Unelmieni päivä -kirjoitelmien kertomusrakennetta on käsitelty useassa opinnäytetyössä eri näkökulmista. Marleena Sintonen (2011) on tutkinut suunnittelemisen vaikutusta kertomuksen rakenteeseen. Sintosen keskeinen tulos oli, että kirjoitelmien suunnittelulla ja esimerkiksi prosessikirjoittamistekniikkaa opetuksessa käyttämällä kirjoitelmien sisäinen koheesio parani ja kirjoitelmat pidentyivät, mutta samalla niistä hävisi subjektiivisuutta. Sanna Vesala (ks. Vesala 2012) taas on analysoinut sellaisia narratiivisia keinoja kuten ajallista ja näkökulman rakentumista sekä kerronnan onnistumista ja epäonnistumista alakoululaisten teksteissä. Vesalan havaintojen mukaan tekstit ovat pääosin ajallisesti ikonisia, ja kerronnan tempo on pääosin tasainen. Santeri Heinonen on tutkinut kirjoitelmien sisällöllistä kehittymistä eli aiheita, joista lapset kirjoittavat (Heinonen 2018). Anna-Kaisa Kouvo on tutkinut substantiivilausekkeiden käytön kehittymistä sekä suhdetta kertomusrakenteeseen (Kouvo 2012). Riikka Lehtinen taas on perehtynyt siihen, millaista alakoululaisten kirjoitelmien kieli on suhteessa kielen normeihin (Lehtinen 2014) ja Tiina Rainoja (2014) on analysoinut lausetajun kehitystä ja lausepituuksien kasvua 2.-6.-luokkalaisten kirjoitelmissa.

Pro gradu –tutkielmia kompleksisuudesta ovat tehneet esimerkiksi Kaisa-Leena Mäkelä, joka on tutkinut alakouluikäisten substantiivilausekkeiden kompleksistumista (Mäkelä 2012) sekä Kirsi Elomäki, joka on tutkinut kolmas- ja neljäsluokkalaisten kirjoitelmien rakenteellista kompleksistumista (Mäkelä 2012, Elomäki 2011). Tiina Nahkola on tutkinut yhdyslauseiden kehitystä 1.-6.-luokkalaisten kirjoitelmissa (Nahkola 2012). Kyseinen tutkimus sivuaa läheltä myös tämän tutkimuksen aihetta, ja tuloksia peilataan osittain Nahkolan tuloksia vasten. Vanhempien kirjoittajien tekstejä ovat analysoineet muun muassa Elina Salmenoja ja Sari Oinonen, jotka ovat tutkineet rakenteellista kompleksistumista yläkouluikäisten kirjoitelmissa (Oinonen 2008, Salmenoja 2013). Oma kandidaatintutkielmani, joka on tämän gradun kanssa yhtä aikaa arvioitavana, käsittelee

kun- ja *kunnes-*rakenteita Unelmien päivä -kirjoitelmissa. Hyödynnän kandidaatintyöni tuloksia käsitellessäni kyseisiä rakenteita luvussa 4.

Sittemmin kielen kehittymisen tutkimusta on jatkettu Tampereen yliopistolla Suomen kielen myöhempi kehitys: lapset, nuoret ja nuoret aikuiset –projektissa. Pajunen ja Vainio tutkivat myöhemmän kielenkehityksen tuloksista julkaistavassa kirjassa kielen tiivistymistä nuorten ja nuorten aikuisten tekstissä sekä vertaavat peruskoululaisten kieltä nuorten aikuisten kieleen etsien kehityksellisiä tendenssejä (Pajunen & Vainio, arvioitavana). Esittelen näitä tutkimuksia aineiston käsittelyn yhteydessä enemmän, ja peilaan tämän tutkielman tuloksia myös Pajusen ja Vainion tuloksia vasten.

Tämän tutkimuksen keskeiset tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Millaisia alisteisia rakenteita kompleksiset T-yksiköt saavat? Mikä on niiden jakauma eli paljonko teksteissä on yksittäisiä ja kompleksisia T-yksiköitä ja millaisia alisteisia rakenteita teksteissä on?
- 2) Millaisia alisteiset rakenteet ovat semanttisesti? Mitä rakenteet kertovat kerronnan tasosta?
- 3) Eroavatko käytetyt rakenteet vuosien 2006 ja 2014 teksteissä ja onko erolla vaikutusta tekstien koherenssiin ja kertomusrakenteeseen?

Pajusen ja Vainion tutkimuksissa taustaoletus myöhemmästä kielen kehityksestä on ollut, että T-yksiköiden sanamäärä (MLTU, mean length of terminal units,) sekä lauserakenteiden tiiviys (kompleksisuusindeksi) kasvavat, kun kirjoitustaito kehittyy (Pajunen & Vainio a: s. 5). Myös tämän tutkimuksen taustahypoteesina on, että kertomustasoisissa kirjoitelmissa rakenteita on enemmän, kirjoitelmat ovat tiiviimpiä ja ne hallitaan paremmin.

Tutkielman tarkoituksena on tuottaa tarkentavaa tietoa kuudesluokkalaisten käyttämistä rakenteista ja niiden suhteesta tekstilajin hallintaan. Tutkielma antaa myös viitteitä siitä, onko alisteisten rakenteiden hallinta muuttunut vuoden 2006 ja 2014 välillä.

Tutkielman seuraavassa luvussa määritellään tutkimuksen keskeiset käsitteet. Keskeisimpiä käsitteitä ovat T-yksikkö, lause, kompleksisuus, sekä alisteiset lauserakenteet. Kolmannessa luvussa esitellään aineistoa ja yleistason tuloksia, luvut 4-6 ovat varsinaisia analyysilukuja. Luvussa 7 kootaan tuloksia ja pohditaan, millaisia päätelmiä niistä voi tehdä.

2 LAUSEET JA KOMPLEKSISUUS

Tässä tutkielmassa tarkastellaan alisteisia lauserakenteita peruskoulun kuudesluokkalaisten kirjoitelmissa. Tämä luku esittelee tutkimuksen kannalta olennaiset käsitteet. Ensin määritellään kompleksisuuteen liittyviä käsitteitä, ja sen jälkeen tarkastellaan lauserakenteiden analyysissä tarvittavaa käsitteistöä.

Perinteisesti syntaktisissa tutkimuksissa on keskeisin käsite ollut **lause**. *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004: 827) määrittelee lauseen sanoista ja lausekkeista muodostuvaksi rakenteelliseksi kokonaisuudeksi, jonka ytimenä on finiittiverbi ja jonka osien välillä vallitsee erilaisia riippuvuus- ja määrittelysuhteita. Verbillä on keskeinen merkitys lauseessa siinäkin mielessä, että lause voi muodostua pelkästään yhdestä verbistä, verbin liittomuodosta tai verbiketjusta. Tässäkin tutkielmassa verbi nähdään lauseessa keskeisessä asemassa: tekstissä on niin monta lausetta kuin siinä on finiittiverbejä. Lauseetta voidaan pitää kieliopin eli kielen rakenteellisen järjestymisen laajimpana yksikkönä (Karlsson 2003: 120). Vilkuna (2000: 66) jaottelee lauseet perinteisen lauseopin mukaisesti **yksinäislauseisiin** ja **yhdyslauseisiin**. Karlssonin (2003: 121) mukaan tyypillinen yksinäislause sisältää yhden finiittimuotoisen verbin. Itkonen (Itkonen 2001) käyttää käsitettä peruslause, kun hän käsittelee lausetta, joka suorittaa prototyyppisesti yhden predikaation ja ilmaisee asiantilan (ks. myös Pajunen 2001). Tässä mielessä Itkonen peruslause on Karlssonin yksinäislauseetta semanttisempi käsite.

Kompleksisena lauseena voidaan pitää lausetta, johon sisältyy yhtä useampia predikaatioita (Itkonen 2001: 306). **Kompleksinen lause** on siten yhdyslause, jossa on rinnasteisia ja/tai alisteisia suhteita ja joka on toisen lauseen täydennys, nominilausekkeen osa tai substantiivin tai adjektiivin määrite (ISK: 841–842). Kompleksinen lause voi sisältää myös lausemaisia rakenteita (Itkonen 2001:307, Pajunen 2001:358). Itkonen määrittelee kompleksisuuden jatkumona peruslauseesta alistusrakenteisiin ja yhdysrakenteisiin. Jatkumon toisessa päässä on peruslause, toisessa päässä yhdyslause. Näiden kahden luokan väliin jäävät alisteiset lauserakenteet (emt:308). *Isossa suomen kieliopissa* lausemaisuuutta on kuvattu jatkumona lauseesta verbikantaisiin substantiivilausekkeisiin, jossa kompleksimmalla rakenteella on vähiten ominaisuuksia. Esimerkiksi partisiipilla on yhä aikasuhte, infinitiivillä tai verbikantaisella substantiivilausekkeella ei (ISK: 834).

Kompleksisuus voi olla numeerista, jolloin lauserakenne pitenee tai saa hierarkkisesti alisteisia lauseita, tai tiivistymistä, jolloin informaatio pakataan pienempään tilaan, esimerkiksi nominaalistuksiin tai partisiippirakenteisiin (numeerinen ja rakenteellinen kompleksistuminen ks. Itkonen 2009:189, kompleksisuuden eri ulottuvuuksista ks. myös Miestamo, Karlsson, Sinnemäki

2007:8-9). Pajunen & Vainio (arvioitavana) määrittelevät kompleksiseksi lauserakenteen, jossa on peruslauseen predikaatin ja sen argumenttien lisäksi muita jäseniä. Kompleksisia epälineaarisia rakenteita ovat sisäkkäiset rakenteet (emt).

Aiemmin osaa partisiippi- ja infinitiivirakenteista kutsuttiin lauseenvastikkeiksi. Lauseenvastikkeet edustavat sisällöltään lausetta, mutta niissä ei ole finiittimuotoista predikaattia (Ikola 1991, 163). Ikola nimeää lauseenvastikkeeksi esimerkiksi *että*-lausetta vastaavan referatiivisen lauseenvastikkeen, joka voi kielentää samanaikaista tai eri aikaista tekemistä kuin pääverbi (*Opettaja kertoi lasten kirjoittavan/kirjoittaneen kirjoitelmia unelmiensa päivästä. Lapset näyttivät kuvanneen unelmiensa päivää lyhyesti ja ytimekkäästi.*). Referatiivisella lauseenvastikkeella ei ole suoraa kiellon mahdollisuutta. (Emt. 1991, 164–170.)

Temporaalinen lauseenvastike vastaa Ikolan mukaan aikaa ilmaisevaa *kun*-lausetta (*Oppitunnin lähestyessä loppuaan kirjoitelmia alettiin kerätä pois oppilailta. Kerättyäni kirjoitelmat lähdin kotiin.*). Temporaalista lauseenvastiketta käytetään usein virheellisesti korvaamaan konditionaalista *jos*-lausetta tai *ja*-lausetta. Finaalinen lauseenvastike puolestaan korvaa *jotta*- ja *että*-lausetta (*Kirjoitin viimeiseen hetkeen asti saadakseni kaikki ajatukseni paperille.*) ja kvantum-vastike *mikäli*-lausetta (*Nähdäkseni onnistuin hienosti.*). (Emt. 1991, 164–170.)

Isossa suomen kieliopissa ei enää käytetä lauseenvastikkeen käsitettä, vaan sitä pidetään ongelmallisena terminä (ISK:837). Sen sijaan ISK nimeää muun muassa referatiivirakenteen (ISK 531) sekä temporaalirakenteen (ISK 537). Oman aineistoni kannalta edellä mainitut lauseenvastikkeet kenties helpottavat aineistoni rakenteiden hahmottamista. Aineistossa on partisiippi- ja infinitiivirakenteita, joilla on adverbiaalinen (vrt. temporaalinen lauseenvastike) tai komplementtinen (vrt. referatiivinen lauseenvastike) funktio. Olen käsitellyt nämä tapaukset kunkin sivulausetyypin teorian ja aineiston esittelyn yhteydessä.

Koulumaailmassa tekstejä katsotaan virkkeiden kautta. Virke on ortografinen yksikö, joka alkaa isosta alkukirjaimesta ja päättyy lauseen lopetusmerkkiin. Virkkeen muodostaa yksinäislause, verbitön ilmaus tai yhdyslause (ISK 827). Ortografisena yksikkönä virke ei ole tämän tutkielman kannalta käyttökelpoinen. Virkkeen sijaan tutkielmassa keskeinen käsite on **T-yksikkö**, eli terminaalisyksikkö, joka on virkkeen kaltainen, mutta sitä suppeampi yksikkö, joka koostuu päälauseesta, sekä siihen liittyvistä alisteisista rakenteista¹. T-yksikkö on tiukasti syntaktinen instrumentti, jolloin yhtenäinen merkityssisältö voi jakautua useampaan T-yksikköön

¹ Rinnakkaiset päälauseet lasketaan erillisiksi T-yksiköiksi

(Pajunen&Vainio b: 37). Päälause voi saada T-yksikössä lisäksi finiittisiä ja ei-finiittisiä aineksia. Alisteisuus merkitään T-yksikössä alistuskonjunktioilla, relatiivi- tai interrogatiivikonjunktioilla tai adverbialilla. Myös lausemuotoiset lainaukset lasketaan alisteisiksi rakenteiksi. T-yksikön tärkeimmät elementit ovat sen keskipituus sanoina sekä kompleksisuusindeksi, joka ilmaisee alisteisten rakenteiden suhteen T-yksiköiden kokonaismäärään. (Schneider, Dubé & Hayward 2005).

2.1. Lauseiden yhdistäminen

Lauseet tai lauseen osat ovat joko rinnasteisessa eli parataktisessa suhteessa tai alisteisessa eli hypotaktisessa suhteessa toisiinsa nähden. (ISK: 841). Karlssonin mukaan rinnastetut lauseet ovat rakenteellisesti tasavertaisia eivätkä toistensa lauseenjäseniä, jolloin rinnasteiset lauseet muodostavat lauseliiton. (Karlsson 2003: 121–122) Isossa suomen kieliopissa (ISK: 841) kompleksinen lause määritellään yhdyslauseeksi, jolloin myös rinnasteiset lauseet ovat siis kompleksisia. Tässä työssä käsitellään kompleksisia lauserakenteita, jotka on perinteisesti ajateltu alisteisiksi.

Alisteinen rakenne on epäsymmetrinen, eli se on riippuvainen hallitsevasta rakenteesta (Haspelmath 2007:46), joskin myös rinnasteisissa lauserakenteissa voi olla epäsymmetriaa (emt.ems.) Alisteisessa kompleksisessa lauserakenteessa on siis prototyyppisesti hallitseva ja alisteinen lause. Kompleksisen lauseen osa voi olla hallitsevan alisteisen rakenteen sisällä, ja toisaalta alisteista lausetta hallitseva lause voi olla hajallaan alisteisten lauseiden lomassa (ISK 842). Esimerkissä (1) on tuotu esille molemmat mahdollisuudet.

1.) Aamulla, kun näin, että sataa, päätin pysyä viltin alla.

Alisteisia rakenteita voidaan kuvata myös paremminkin lauseiden ketjuina (ks. esimerkki 2) tai alisteisille lauseille tyypillisten piirteiden kautta. Tällaisia piirteitä voidaan kuvata paitsi syntaktisesti, myös semanttisesti ja funktionaalisesti (ks. esim. Landgacker 2008:141, Landgacker 2014).

2.) Muistelemme ihanaa päivää, kuinka aurinko paistoi, millainen varsa Millillä on, ja kuinka söpö tallikissa onkaan. (Va290F)

Alisteisuus ei ole ongelmaton käsite. Cristofaro kyseenalaistaa sen, onko ylipäänsä olemassa syntaktista alisteisten lauseiden kategoriaa, vai onko alisteisuus ennemminkin semanttinen ja pragmaattinen ilmiö (ks. tarkemmin Cristofaro 2014). Tässä opinnäytetyössä on käytetty seuraavaksi esiteltävää kolmen päätyypin jaottelua, mutta aineisto on analysoitu pitäen mielessä luokittelun sisältämät ongelmat.

Alisteiset yhdyslauseet jaetaan usein niiden syntaktisen funktion perusteella kolmeen päätyyppiin: komplementtilauseisiin, relatiivilauseisiin sekä adverbialilauseisiin (Itkonen 2001:307,

Shopen 2007) **Komplementtilauseen** suhde hallitsevaan lauseeseen on tiivis, sillä komplementtilauseissa sivulause on päälauseen finiittiverbin pakollinen määrite. Tällöin se muistuttaa funktioltaan substantiivilauseketta. **Relatiivilauseella** on löyhempi suhde päälauseeseen, sillä se määrittää useimmiten päälauseen substantiivia. Relatiivilause muistuttaa funktioltaan adjektiivia tai adjektiivisesti käytettyä adpositiolauseketta. Relatiivilause voi upota päälauseen sisään kiilaksi tai olla lauseen valinnainen määre. Tässä mielessä se muistuttaa **adverbiaalilauseetta**, joka prototyyppisesti on hallitsevan lauseen valinnainen määre. Adverbiaalinen lause määrittää koko hallitsevaa lausetta tai verbilauseketta kuten adverbi. (Itkonen 2001: 308-309).

Isossa suomen kieliopissa lauseet ryhmitellään adverbiaalilauseisiin, verbin täydennyksinä toimiviin lauseisiin sekä lausekkeen osana toimiviin lausekkeisiin (ISK 1057, 1091). Tämän työn kannalta jako komplementtilauseisiin, relatiivilauseisiin ja adverbiaalilauseisiin on toimiva. Se on kuitenkin nähtävä prototyyppisenä ja liukuvana, sillä konjunktioilla on useampia merkityksiä, minkä lisäksi niitä voidaan käyttää tavalla, joka ei lankea perinteiseen jaotteluun (ks. esim. Herlin 1998, Jääskeläinen 2012 ja 2014).²

Lauseita yhdistetään useimmiten juuri **konjunktioilla**. Konjunktiot ovat taipumattomia sanoja, partikkeleja, jotka yhdistävät rinnasteisia ja alisteisia rakenteita. Niillä on kiinteä paikka lauseessa. (ISK: 784) Lauseita voi yhdistää myös konnektiiveilla, jotka ovat konnektiivisia partikkeleita, adverbeja sekä prepositioita (em. 790). Konnektiiveja ovat muun muassa *ainakin, ensiksi, entä, liioin, nimittäin, päinvastoin, sen puolesta, kuitenkin*. Penttilän Suomen kieliopissa konnektiivia käytetään kategoriana kaikille konjunktioille, jolloin konjunktion ja konnektiivin ero on siinä, että konnektiivi viittaa lausetta suurempaan ajatuskokonaisuuteen, konjunktio yhdistää kahta lausetta (Penttilä 553-555; ISK: 790).

Ikola jakaa *Nykysuomen käsikirjassa* lauseita ja lauseen osia yhdistävät konjunktiot rinnastus- ja alistuskonjunktioryhmiin. Rinnastuskonjunktior ryhmä muodostuu kopulatiivisista eli yhdistävistä (*ja, ynnä, sekä–että, saati, saatikka, -kä*) disjunktivisista eli erottavista (*eli, elikkä* tai *taikka, joko–tai, vai*), adversatiivisista eli vastakohtaa tai rajoitusta ilmoittavista (*mutta, vaan, paitsi*) sekä eksplanatiivisista eli selittävistä konjunktioista (*sillä*). Myös konklusiiviset eli johtopäätöstä

² Herlinin mukaan jako alistaviin ja rinnastaviin konjunktioihin on erityisen harhaanjohtava adverbiaalilauseen aloittavien *kun-* ja *jos-*konjunktoiden kohdalla, jotka voivat esimerkiksi esiintyä yksittäisen lauseen alussa, sekä päälauseensa subjektina tai objektina (Herlin 1998:16-20, ks. Myös Jääskeläinen 2007 *kunnes-*konjunktioista) Myös relatiivilauseen ja *että-*lauseen, sekä epäsuoran kysymyslauseen ja relatiivilauseen rajat ovat osin tulkinnanvaraisia (Pääkkönen 1988:50-51, 59).

ilmoittavat konjunktiot (*sen tähden, siksi, siis, niin*) voidaan yhdistää rinnastuskonjunktioiden ryhmään kuuluviksi (Ikola 1991, 70-72).

Alistuskonjunktiot Ikola ryhmittää eksplanatiiviseen eli yleisesti alistavaan *että*-konjunktion sekä konsekutiivisiin (seurausta ilmoittavat: *että, niin että, jotta*), finaaliisiin (tarkoitusta ilmoittavat: *jotta, että*), kausaaliisiin (syytä ilmoittavat: *koska, kun*), temporaaliisiin (aikaa ilmoittavat: *kun, kunnes, jahka, ennen kuin*) ja konditionaaliisiin (ehto ilmoittavat: *jos, mikäli, kun, kunhan, ellen, jollen*) alistuskonjunktioihin. Myös konsessiiviset eli myönnyttävät (*vaikka, joskin, jos kohta*), komparatiiviset eli vertaavat (*kuin, niin kuin, ikään kuin, kuten*) ja interrogatiiviset eli kysyvät (*tokko, -ko*) konjunktiot lukeutuvat alistuskonjunktioiden ryhmään (Ikola 1991, 70–72). Käytännössä konjunktioiden, konnektiivien ja partikkeleiden välinen tarkka rajanveto on haastavaa, joskus myös mahdotonta (ks. esim. Jääskeläinen & Koivisto 2012).

Isossa suomen kielioipissa on päädytty löyhempään jaotteluun: alisteinen sivulause voi alkaa joko yleiskonjunktiolla *että*, adverbiaalikonjunktiolla *koska, kun, jos, ellei, jollei, mikäli, vaikka, joskin, jos kohta, jotta, että* (ISK 1058) ja kolmanneksi kysymyssanalla tai verbillä, jossa on kysyvä liitepartikkeli *-ko*. Relatiivilauseet alkavat relatiivipronominilla. (ISK: 843). *että*-lauseet, adverbiaalikonjunktiolla alkavat lauseet sekä epäsuorat kysymyslauseet voivat toimia päälauseen subjektina, objektina tai adverbiaalina. Relatiivilause, kysymyslause ja *että*-lause voivat toimia substantiivin määritteenä. Sen lisäksi *että*-lause voi toimia myös muussa lausekkeessa tai konstruktiossa (ISK: 844). Adverbiaali- ja relatiivilauseet voivat toimia myös päälauseen kaltaisina lisäyksinä, jolloin niillä on löyhempi syntaktinen suhde määritteeseensä (ISK: 1017).

Tässä työssä alisteiset lauserakenteet on jaettu adverbiaaliin, komplementtisiin sekä relatiivisiin, ja lisäksi esitellään tapauksia, jotka ovat monitulkintaisia. *Että*-lauseet on analysoitu konjunktion käyttötavan mukaan joko komplementtisiin, adverbiaaliin tai substantiivia tai adjektiivia määrittäviin.

2.2 Komplementtilauseet

Verbit kielentävät ja abstrahoivat maailman asiainiloja (Pajunen 2001:19-21). Verbin pakolliset täydennykset eli argumentit taas kertovat jotakin kuvatusta asiainilasta (ISK:831). Komplementtilauseet ovat verbin pakollisia täydennyksiä, ne toimivat verbin argumentteina: subjektina, objektina tai adverbiaalitäydennyksenä (emt: 829). Verbin vaatimien argumenttien määrä ja laatu riippuvat predikaatista eli sen kuvaamasta asiainilasta (Pajunen 2001:30-31).

Givón (2001a) jakaa komplementtilauseen saavat verbit kolmeen pääryhmään: 1. modaaliverbit, 2. manipulaatiota ilmaisevat verbit (*pakottaa, komentaa*), sekä 3. havainto-, kognitio- ja puheaktiverbit (esimerkiksi *nähdä, tietää, sanoa*). Itkonen (2001:323) jaottelee saman ryhmän kognitiivisiin, emotiivisiin, puheaktiverbeihin sekä intentionaalis-manipulatiivisiin verbeihin. Analysoidessani aineistoa olen käyttänyt pohjana Itkosen jaottelua, joka on havainnollisempi. Komplementtilauseen argumentikseen saavat verbit kuuluvat primääri-b-verbeihin, jotka kuvaavat, miten asiantilat tulkitaan tai koetaan (Pajunen 2001:296-297). Komplementin saavat verbit määrittävät esimerkiksi kuvatun asiointilan faktisuutta tai ei-faktisuutta (*tiedän, ettei hän tule*), suhdetta menneeseen tai tulevaisuuteen (*aion lähteä matkalle*) tai asiantilaan aiheuttamaan emotion (*Suren sitä, etten ehtinyt nähdä häntä*). (Itkonen 2001: 323, esimerkit omia). Puheaktiverbit leksikalisoivat kielellistä toimintaa (Pajunen 297), ne ovat siis myös referoinnin ja erityisesti epäsuoran kerronnan keino.

Verbin saama lauseargumentti on suomen kielessä tyypillisesti objektin asemassa (Pajunen 2001:83) Kahden edellä mainitun ryhmän komplementaatio on usein nominaali- tai infinitiivimuotoinen, kolmas ryhmä taas saa usein lausemuotoisen komplementin. Modaaliverbin täydennyksenä toimiva lause on usein objekti. (Givón 2001a:149-153). Useimmiten objektina toimivat *että*-lauseet ja epäsuorat kysymyslauseet liittyvät mentaaliseen predikaattiin (ISK 1096). Vaikutusta kuvaava verbi saa usein lausesubjektin. Tällaiset verbit kuvaavat esimerkiksi verbin aikaansaamaa vaikutusta, ratkaisua tai perustelua. (ISK 451). Komplementtilauseet ovat suomessa useimmiten *että*-konjunktiolla alkavia lauseita (3). Lisäksi komplementtilauseiden joukkoon luetaan useimmiten myös epäsuorat kysymyslauseet, jotka toimivat myös päälauseen täydennyksenä (4). (ks. Esim. Itkonen 2001: 323, ISK: 844).

3.) Nyt kiitän luoja että kompastuin, koska samalla löysin itselleni maailman parhaimman ystävän. KS25F

4) Soitan heti kavereilleni ja kysyn lähtisivätkö he kaupungille. KS26F

Komplementaatio on jatkumo, jossa toisessa päässä ovat partisiipit ja infinitiivit, toisessa päässä subjunktiivilauseet ja *että*-lauseet. (Itkonen 309-310 ja siinä mainitut lähteet). Tässä tutkimuksessa käsitellään jatkumolta finiittisiä *että*-lauseita sekä tarpeen mukaan komplementtisia infinitiivi- ja partisiippirakenteita, joita on aineistossa muutamia. Sen sijaan nominaalistuksia ei käsitellä. *Isossa suomen kieliopissa* erotetaan varsinaisista partisiippirakenteista referatiivirakenne, joka voi esiintyä komplementtilauseen tilalla (ISK 531). Referatiivista rakennetta käytetään yleensä joko referoimaan puhetta tai kielentämään abstraktia suhdetta.

2.3. Adverbiaalilauseet

Adverbiaalilauseet luonnehtivat hallitsevaa lausetta. Ne ilmaisevat adverbiaalien tapaan aikaa, tapaa, paikkaa, syytä, perustelua, olosuhteita, ehtoa, samanaikaisuutta tai korvaavuutta. Verrattuna määritteeseensä kiinteästi liittyviin komplementti- ja relatiivilauseisiin adverbiaalilauseen suhde hallitsevaan lauseeseen on löyhempi (Thompson, Longacre & Hwang 2007:238, 243). Adverbiaalilauseilla on tekstissä myös diskurssia ylläpitävä kohesiivinen tehtävä. Taitava käyttäjä luo adverbiaalilauseilla tekstiin näkökulmaa ja johdattaa lukijan tekstin sisälle (Thompson ym.:271). Adverbiaalilauseilla luodaan myös kappaleiden sisälle koheesiota (emt.273). Hallitsevan lauseen ja sivulauseen sijainti suhteessa toisiinsa on kerronnan kannalta olennainen seikka. Ennen päälausetta sijaitsevilla lauseilla on laajempi vaikutusala tai temaattinen yhteys kuin hallitsevan lauseen jälkeen sijoittuvilla adverbiaalilauseilla. Nimenomaan etuasemaiset adverbiaalilauseet edistävät kerrontaa (Herlin 1998:64, Thompson ym 2007: 295).

Adverbiaalilauseiksi kutsutaan *Isossa suomen kieliopissa* adverbiaalikonjunktioilla *koska, kun, jos, ellei, jollei, mikäli, vaikka, joskin, jos kohta, jotta, että* (merkityksessä jotta) alkavia lauseita (ISK 1058). Adverbiaalilause toimii joko päälauseen määritteenä tai lisäyksenä. *Jos*-, *kun*- ja *vaikka*-lauseet voivat toimia myös tiettyjen verbien kanssa subjektina, objektina tai adverbiaalitäydennyksenä. (emt.emk.). Adverbiaalilauseen nimitys on toisin sanoen osittain syntaktisesti harhaanjohtava (ks. Myös Nahkola 2012: 16-17), mutta nimitystä käytetään tässäkin tutkielmassa sen vakiintuneisuuden vuoksi.

Adverbiaalilauseet jaetaan temporaalisiin (*kun, kunnes*), kausaalisiin (*koska, sillä, kun*) konditionaalisiin, konsessiivisiin ja finaalsiin. Konditionaalista suhdetta merkitsevät *jos, mikäli, ellei* ja *jollei*. Konsessiivisia konjunktioita taas ovat *vaikka, joskin, jos kohta* sekä konnektiivit *joka tapauksessa, kuitenkin, tosin*. Finaalisia suhteita ilmaisevat konjunktiot *että* ja *jotta*. (ISK 1058-1089). Olen käsitellyt kutakin lauserakennetta suunnilleen vastaavaa infinitiivirakennetta kyseisen alaluokan yhteydessä. Yleisempi adverbiaalisia infinitiivejä ovat E-infinitiivin instruktiivi (*Tyttö käveli sipsutellen*) sekä MA-infinitiivin adessiivi (*sipsuttelemalla*) sekä abessiivi (*sipsuttelematta*).

Kuin-konjunktio muodostaa oman, vertailulauseensa, jolla on rinnasteisen konjunktion ominaisuuksia (ISK 789), joten olen tässä tutkielmassa jättänyt *kuin*-rakenteet tarkastelun ulkopuolelle.

2.3.1 Temporaalisuus

Adverbiaalilauseiden temporaalisuutta ilmaistaan suomessa konjunktioilla *kun* ja *kunnes*. *Kun* on monifunktionen konjunktio, joka voi ilmaista temporaalista, kontrastista tai kausaalista suhdetta hallitsevaan lauseeseen (ks. esim ISK:1069).

Temporaalinen *kun* on konjunktin käyttötavoista keskeisin, ja myös muut konjunktin käyttötavat kumpuavat temporaalisesta merkityksestä (Herlin 1998: 258). Temporaalinen *kun* voi ilmaista joko kahden toiminnan samanaikaisuutta tai peräkkäisyyttä. Herlin jäsenteää *kun*-konjunktin ilmaiseman samanaikaisuuden (esimerkki 5) joko päällekkäisyydeksi tai sisäkkäisyydeksi (esimerkki 6). Samanaikaisuudessa lauseet sisältyvät ajallisesti toisensa tilanteeseen joko osittain tai kokonaan (emt. 34-35).

(5) Juttufelim-me **samalla kun** kauhoimme lautasille kylmää pinaattikeittoa ”Yäk!” (Va264M)

(6) Kun kyllästyimme istuskelemaan kävimme uimassa jonka jälkeen lähdimme kotiin. (PIR7F)

Kerronnassa on tyypillistä, että *kun*-lause ilmaisee aiemman tilanteen ja hallitseva lause myöhemmän tilanteen. (ISK:1070-1071). Tällöin lauseiden suhde on ikoninen. (esimerkki 7a kuvaa ikonista käyttöä, 7b epäikonista) *Kun* ilmaisee yleensä taka-alaisen tilanteen ja päälause etualaisen, kohosteisen tilanteen (Herlin 1998:87). Osa *kun*-lauseista on etualaisia, vaikka ne seuraavat päälausetta, eikä lausetta voi siirtää hallitsevan lauseen edelle. Tällaisessa *kun*-lauseessa tapahtumat ovat peräkkäisiä ja noudattavat ikonista järjestystä, ja *kun*-lause tuo lauseeseen yllätyksellisen käänteeseen, (Herlin 1998:88-89) kuten esimerkissä 8. Tällöin konjunktilla on narratiivinen funktio (Jääskeläinen 2014).

(7a) Minun unelmieni päivä alkaa alkaa sitten, kun olen herännyt eli noin klo 9–10. (PIR20F)

(7b) Kun tulin suihkusta, oli tietokone jo latautunut, joten vaihdoin vaatteet päälleni, (PIR6F)

(8) ja aloin tehdä ra-por ttia pelistä, **kun** kaiuttimet särisivät (Va264M)

Temporaalisella *kun*-konjunktilla on eri funktio riippuen sen asemasta suhteessa päälauseeseen. Jälkiasemassa temporaalinen *kun*-lause luonnehtii hallitsevan lauseen olosuhteita tai spesifioi päälauseen tapahtumistapaa (Herlin 1998:78). Etuasemainen *kun*-lause taas luo puitteet hallitsevan lauseen tapahtumalle (esimerkki 9), mutta myös mahdollistaa hallitsevalle lauseelle näkökulman ja tekee siitä subjektiivisen (emt:67, 70). Tässä mielessä etuasemaisella *kun*-lauseella on erityinen merkitys kerronnan näkökulman, ei pelkästään ajallisen rakenteen jäsentäjänä.

(9) Kun pääsin välitunnille ajattelin, että se bändi vaikutti hyvältä. KS66 F (taso 4)

Kun on Isossa suomen kieliopissa alistuskonjunktio, temporaalinen *kunnes* taas sijoittuu rinnastus- ja alistuskonjunktoiden välimaastoon (ks. esim ISK 1069). *Kunnes* on terminaalinen aikaa ilmaiseva konjunktio: se ilmaisee päälauseen toiminnan lopun ja uuden prosessin alun (Jääskeläinen 2012:501). Myös *kunnes*-konjunktioilla on myös kompleksisempi, kertomuksellinen käyttötapa (emt.:518). Syntaktisesta näkökulmasta kerronnalliset *kun*- ja *kunnes*-lauseet ovat lähellä rinnasteisia lauseita (tarkemmin ks. Herlin 1998 sekä Jääskeläinen 2012 ja 2014). Esimerkissä 10 a näkyy konjunktion normaali, temporaalinen käyttö, esimerkissä b. kertomuksellista käyttöä.

10a) Surffailin netissä vielä n. puoli tuntia, **kunnes** menin yläkertaan kuuntelemaan uusinta Eminemin levyä. PIR34F

10b) Juoksemme läheiseen tarvikevarastoon. Istumme aivan vierivieressä kylmissämme, **kunnes** pimeydessä alkaa lepattaa liekki. Va144F

Temporaalisuutta edustaa myös temporaalirakenne. Se voi ilmaista joko samanaikaista tai eri aikaista tapahtumista *kun*-lauseen tapaan. Rakenne ilmaistaan E-infinitiivin *essA*-muodolla (*itkin nukkuessani*) tai tUA-infinitiillä (ISK 536) (*Syötyäni lähdin kotiin*).

Temporaaliset adverbiaalilauseet ovat aineistoni suurin ryhmä. Nahkola (2012) arvioikin *kun*-lauseet alakoululaisten tärkeimmäksi ja osin ainoaksi tavaksi jäsentää kertomuksen aikasuhteita. Temporaalisen *kun*-lauseen käyttö opitaan ensimmäisenä alisteisten rakenteiden ryhmästä. Temporaalisten suhteiden käytön jälkeen opitaan luomaan tekstiin kausaalisia suhteita, (Nahkola 2012:63) joita käsittelen seuraavaksi.

2.3.2 Kausaalisuus

Adverbiaalilause on kausaalinen, kun lauseiden ilmaisemilla asiointiloilla on syy-seuraus-suhde. Kausaalisia adverbiaalikonjunktioita ovat kausaaliset *koska* ja *kun*, sekä finaaliset tai konsekutiiviset *jotta*, ja *että*. Lisäksi kausaalisuutta voidaan ilmaista *niin että* -kiteymällä tai *joten*-proadverbilla. Lisäksi konjunktio *sillä* sijoittuu alisteisten ja rinnasteisten konjunktoiden välimaastoon (ISK 1074).

Tapauksissa, joissa *kun* ilmaisee kausaalisuutta, konjunktioilla on usein myös temporaalinen tulkinta. *Koska* ilmaisee selkeämmin puhdasta kausaliteettia, kun taas *kun* ilmaisee perustelua (ISK 1075, 1076). Perusteleva *kun* on puheessa jopa konjunktion ensisijainen käyttötapa (Herlin 1998:258). Verrattuna kausaaliseen *kun*-lauseeseen perustelevassa lauseessa on läsnä jonkinlainen ihmisen arvio. Lause tuo esille näkökulman ja ilmenee usein puheaktin yhteydessä. Perusteleva *kun*-

lause voi esiintyä myös ilman päälausetta. (emt:132, 140-141). Esimerkit 11a ja 11b pyrkivät tuomaan esille kausaalisuuden ja perustelun sävyeroa.

11a)Lammitettais sauna koska aurinko ei paistanut enää niin kirkkaana, Va275F

11b) Juhannus päivänä me käytiin saunassa kun oli juhannus KS146M

Jotta ja *niin että* -rakenteiden finaalisuuden tai konsekutiivisuuden ero on liukuva. Finaalisuudessa painottuu tavoite, konsekutiivisuudessa seuraus (esimerkit 12 ja 13). (emt. 1075) Käytännössä käyttökonteksti ratkaisee rajanvedon. Olen lukenut rakenteisiin Ison suomen kieliopin jaottelun mukaisesti myös proadverbilla alkavat *joten*-lauseet.

12) Vieritin varovasti voimiani säästelemättä yhden kivistä pois, jotta saisin karhun pennun sieltä pois. Va132F

13) Syötin myös kaksi, joten olin osallisena kaikissa maaleissamme. PIR79M

Finaalisuutta ilmaistaan myös finaalityrakenteella, joka sisältää A-infinitiivin translatiivin (*Elän syödäkseni ja syön elääkseni*) (ISK: 507).

Temporaalisuus ja kausaalisuus ovat tutkimukseni kannalta olennaisimmat luokat, sillä suurin osa aineiston edustumista kuuluu jompaankumpaan luokkaan. Seuraavaksi käsiteltävää konditionaalisuutta ja konsessiivisuutta on aineistossa vähiten (ks. tämä tutkielma luku 4)

2.3.3 Konditionaalisuus ja konsessiivisuus

Koska konditionaalisia ja konsessiivisiä lauserakenteita on aineistossa varsin vähän, käsittelen lauserakenteiden teoriaa lyhyesti ja samassa yhteydessä.

Konditionaalisuutta eli ehtoa ilmaistaan konjunktioilla *jos*, *kun*, *ellei*, *jollei*, *mikäli kun*, *kunhan*, *sikäli kuin*. Konditionaalinen lause ilmaisee ehdon, jolla toisen lauseen ilmaisema asiointila toteutuu tai mahdollistuu (esimerkki 14). Se voi ilmaista myös relevanttiutta tai varausta. (ISK 1080). Kun-konjunktin konditionaalisuus sisältää geneerisyyttä (esimerkki 15, oma).

14) Jos meille jäisi aikaa pääsisimme huvipuistoon. (Va71F)

15) Kun poistuu huoneesta, täytyy aina sammuttaa valot.

Konsessiivisuus ilmaisee samaan aikaan pätevien asiointilojen yhteensopimattomuutta (esimerkki 16). Konsessiivisuus ilmaisee siis sitä, kuinka odotustenvastainen hallitsevan lauseen ilmaiseva tila on. Keskeisin konsessiivisuutta ilmaiseva adverbialikonjunktio on *vaikka*.

16)se tuntui paljon pidemmältä kuin menomatka vaikka reitti oli sama. KS149M

Jos, *kun* ja *vaikka* aloittavat adverbialilauseita, jotka voivat olla myös subjektin tai objektin asemassa. Objektiasemaisina ne järjestyvät primaarien b-verbien kanssa, *kun*-lause lähinnä

aistihavaintoverbien kanssa (Herlin 1998). *Vaikka*-lause voidaan tulkita subjektiksi, kun hallitseva lause on kielteinen. *Kun*-ja *jos*-lause taas järjestyvät subjektiksi esimerkiksi *olla*-verbin ja tukipronominin kanssa (ISK 1096 ja 1098, Herlin 1998:76). ISK (ems.) laskee tukipronomittoman *kun*-lauseen subjektiksi vain silloin, kun lause sijaitsee heti predikaatin jäljessä. Herlin (emt.ems) tulkitsee myös tietyt tunneverbit predikaateiksi, jotka voivat saada *kun*-lausesubjektin. Objektina *kun*-lause ilmenee lähinnä aistihavaintoverbien kanssa.

2. 4 Relatiivilauseet

Asiatekstissä ja yleiskielessä joka kymmenes lause on relatiivilause. Kun puhe muuttuu kuvailevaksi tai pohtivaksi, relatiivilauseiden suhteellinen osuus kasvaa (Pääkkönen 1988:27). Relatiivilauseet voidaan jakaa rajaaviksi tai tarkentaviksi (restriktiiviset relatiivilauseet) sekä lisääviksi eli kuvaileviksi (epärestriktiiviset relatiivilauseet). Restriktiivinen relatiivilause rajaa NP:n tarkoitteiden alaa (*lapset jotka itkivät*). Epärestriktiivinen taas antaa tarkoitteesta lisätietoa (*Etsin lahjan, jonka sitten avasin*). Lauseeseen liittyvä relatiivilause on aina epärestriktiivinen, mutta tyyppejä ei aina voi erottaa toisistaan. (ISK: 1111-1112). Visapää (2012) kyseenalaistaakin sen, voiko suomen kielessä ylipäänsä erottaa epärestriktiivistä ja restriktiivistä relatiivilauseetta. Visapään mukaan *joka*-sanalla alkavan relatiivilauseen tulkinta on useimmiten yhtä aikaa restriktiivinen ja epärestriktiivinen (Visapää 2012:537). Koko lausetta määrittävä relatiivilause ei ole samalla tavoin alisteinen kuin substantiivilausekkeeseen viittaava, sillä se tuo lauseeseen lisätietoa, ei tarkenna määritettään (emt:539 ja siinä mainitut lähteet).

Visapää hahmottelee Loockin relatiivifunktion kolmen diskurssifunktion suomen relatiivilauseiden jatkumoa. Identifioivat relatiivilauseet viittaavat tiukimmin tarkoitteeseen ja erottelevat sen tietystä joukosta (17). Luonnehtivat lauseet taas antavat tarkoitteesta uutta tietoa (18). Subjektiiiviset lisätietoa antavat relatiivilauseet tuovat tekstiin kirjoittajan subjektiiivisen näkökulman (19), kun taas kerrontaa jatkavat relatiivilauseet vievät suoraan kerrontaa eteenpäin (20). Syntaktisesti identifioivat relatiivilauseet ovat luonnehtivia alisteisempia, ja jatkumon toisessa päässä ovat kerronnalliset relatiivilauseet. (emt:553)

17) Toivoisin iskältäni sitä Mahkia, joka on 93 vuodelta. (KS151M)

18) Näin siellä monia kuuluisia ihmisiä jotka olivat todella rikkaita. (EPO130M)

19) Minulla on paljon unelmia, jotka eivät luultavasti käy toteen. rivi 2543 (Va3108F)

20)Söimme eväämme saarella, jonka jälkeen leivän murusilla ruokimme kaloja kädestä.(PIR95M)

Edellä kuvailtu relatiivilauseiden jatkumo on tämän tutkielman kannalta hedelmällinen. Olen tässä tutkielmassa hahmottanut relatiivilauseiden tehtäviä edellä mainitun jaon perusteella sekä

tarkastellut erikseen sanaan ja lauseeseen viittaavia relatiivilauseita. Lisäksi olen tarkastellut jatkumoa komplementtilauseista relatiivilauseisiin.

Relatiivilause alkaa relatiivipronominilla (*joka, kuka, mikä*), relatiivisella proadverbilla (*jonne, minne jolloin milloin*) tai proadjektiivilla (*jollainen, millainen*). Relatiivilause määrittää substantiivia tai pronominia, mutta joskus myös adjektiivia sekä ajankohtaa tai paikkaa ilmaisevaa adverbia. Lisäksi relatiivilause voi määrittää myös toista lausetta. (ISK: 1110). Relatiivisana *joka* viittaa useimmiten yksilöityyn tarkoitteeseen, mikä-pronominin taas vähemmän yksilöityyn. Esimerkiksi ei-inhimillisiin, elottomiin, monikollisiin, jaollisiin ja abstrakteihin tarkoitteisiin viitataan yleensä pronominilla *mikä* (ISK 722). Puhutun ja kirjoitetun kielen normit eroavat jonkin verran, sillä puhekielessä konkreettiseen elottomaan entiteettiin viitataan usein pronominilla *mikä*, kun taas kirjakielessä kyseessä tulee relatiivipronomini *joka*. Kun relatiivipronomini viittaa koko lauseeseen, käytetään yleensä pronominia *mikä*. *Joka* voi esiintyä myös ilmauksissa *jonka jälkeen/vuoksi/seurauksena/tuloksena* (ISK:724).

Epäsuoran kysymyslauseen ja relatiivilauseen välille ei ole tehtävissä selvää eroa. Mitä neutraalimpi lauseen sävy on, sitä vaikeampaa on alisteista kysymyslauseetta erottaa relatiivilauseesta (Pääkkönen 1988, 50-51 ja siinä mainitut lähteet). Tapauksissa, joissa ei ole selkeää korrelaattia, Pääkkönen on tehnyt tulkinnan hallitsevan verbin perusteella, jolloin epäsuoriksi kysymyslauseiksi on tulkittu ne lauseet, joissa verbissä on jokin tiedon puutetta, hankkimista, omistamista tai jakamista kuvaava piirre (emt, 56). Myös tässä työssä tulkinta relatiivilauseen ja epäsuoran kysymyslauseen välillä on tehty hallitsevan lauseen verbin perusteella. Jotkin tapaukset on jätetty avoimiksi. Myös relatiivilauseiden sekä *että*- ja *kun*-lauseiden välillä on jonkin verran rajankäyntiä (emt:59).

Olen nyt esitellyt tutkielman keskeisimmät käsitteet, joista aineiston kannalta tärkeimpiä ovat adverbiaalilause, komplementtilause sekä relatiivilause. Seuraavassa luvussa esittelen aineistoa yleisesti, sekä näiden lausetyyppien jakaumaa aineistossa. Aineistoluvun jälkeen käsittelen tarkemmin kutakin lausetyyppiä erikseen.

3 UNELMIENI PÄIVÄT - AINEISTON ESITTELY

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä aineistoa yleisellä tasolla kokonaisuutena. Seuraavissa käsittelyluvuissa käyn aineistoa läpi alisteinen lauserakennetyyppi kerrallaan skriptejä ja kertomuksia verraten. Lopuksi tarkastelen vielä vuosiotosten eroa, joka jää helposti huomaamatta, jos aineistoa tarkastellaan vain tasoittain.

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu ajallisesti kahdesta osasta. Ensimmäinen osa ovat vuoden 2006-2007 taitteessa Tampereen yliopiston koulukorpusta varten kerätyt kuudesluokkalaisten kirjoitelmat Keski-Suomesta, Pirkanmaalta ja Etelä-Pohjanmaalta. Toisen osan aineistosta muodostavat 2014 Tampereen yliopiston myöhemmän kielenkehityksen tutkimushankkeeseen Varsinais-Suomesta kerätyt kirjoitelmat³. Molemmat otokset sisältävät kokonaisuudessaan kolmen koulun kuudesluokkalaisten skripti- ja kertomustasoiset kirjoitelmat. Vuoden 2006 aineistossa on 49 skriptitason kuvausta ja 53 kertomustasoista kirjoitelmaa, vuoden 2014 aineistossa taas 40 skriptitasoista kirjoitelmaa ja 45 kertomustasoista kirjoitelmaa. Vuodelta 2006 on 101 kirjoitelmaa ja vuodelta 2014 otoksessa 86 kirjoitelmaa. Otokset ovat siten eri kokoiset. Yhteensä kirjoitelmia on 187. Koonti aineistosta on taulukossa 1.

Taulukko 1: aineiston määrä

	Skriptit (kuvaukset)	kertomukset
2006	49	53
2014	40	45
yhteensä	89	98

Aineistossa on yhteensä 187 kirjoitelmaa.

Päädyin rajaukseen selkeyden vuoksi, sillä halusin katsoa molemmista ikäluokista tietyn kokonaisuuden, jotta oma valikointimetodini ei mahdollisesti vääristäisi saamiani tuloksia. Sen lisäksi vuoden 2014 aineisto edustaa myöhemmän kielenkehitysprojektin kuudesluokkalaisissa keskimääräistä tasoa. Rajausta voidaan perustella myös kirjoitelmien keskimääräisellä pituudella: Kirjoitelmista on tutkittu niiden sisältämät T-yksiköt, joiden keskiarvo kirjoitelmaa kohti on vuoden 2006 skripteissä 14,39, mutta 2014 vuoden skripteissä 25,8 T-yksikköä. Ero on vielä selkeämpi

³ Suomen kielen myöhemmän kielenkehityksen hankkeessa kerättiin aineistoa myös Pirkanmaalta, mutta tämän tutkimuksen aineisto rajautui Varsinais-Suomesta kerättyihin teksteihin.

kertomustasoisissa kirjoitelmissa: vuoden 2006 kertomukset ovat keskimäärin vain 23,75 T-yksikköä pitkiä, kun taas vuoden 2014 kertomusten keskimääräinen pituus on 28,31 T-yksikköä.

Olen jaotellut alkuperäisestä, kaikki 2006 vuoden sekä 2014 vuoden kuudesluokan kirjoitelmat sisältävästä Excel-taulukosta valitsemieni koulujen skripti- ja kertomustasoiset kirjoitelmat kunkin omaksi taulukokseen. Alkuperäinen aineisto oli valmiiksi taulukoitu T-yksiköittäin, ja olen käyttänyt tätä taulukkoa analyysini pohjana. Muokattuun taulukkoon olen eritellyt kaikki käytetyt konjunktiot sekä sen, edustavatko lauseet komplementtilauseiden, adverbialilauseiden, relatiivilauseiden ryhmää tai muuta alistuskonjunktiolla alkavaa rakennetta. Taulukko sisälsi valmiiksi kirjoitelmien kompleksisuusindeksit, joiden perusteella laskin niiden keskiarvot. MLTU-yksiköt, joiden pohjalta keskiarvot on laskettu, ovat peräisin toisesta koko 2006 ja 2014 vuoden kuudesluokkalaisten kirjoitelmat sisältävästä Excel-taulukosta. Molemmat taulukot olen saanut käyttööni professori Anneli Pajuselta.

Tutkielmassa viitataan kirjoitelmiin lyhenteillä PIR (Pirkanmaa), KS (Keski-Suomi), EPO (Etelä-Pohjanmaa) sekä Va1, Va2 ja Va3 (Varsinais-Suomi) maakunnan mukaan⁴. Vaikka tarkoitukseni on käsitellä aineistoa yleisesti, vaatii sen luonne myös yksityiskohtaisempaa, vertailevaa analyysia. Otosten erot tulevat näkyviin jo tarkastellessa aineiston T-yksikköjen määrää, sekä kunkin otoksen kompleksisuusindeksin keskiarvoa (Taulukko 2). MLTU (Mean Length T-Unit) kertoo aineiston T-yksiköiden keskipituuden, eli sen, kuinka pitkiä aineiston kompleksiset lauserakenteet ovat. Se mittaa siis numeerista kompleksisuutta, kun taas kompleksisuusindeksi mittaa kompleksisten rakenteiden määrää suhteessa koko kirjoitelman T-yksikköihin, jolloin lukuun huomioidaan myös tiivistymiä aiheuttavat partisiipit ja infinitiivit (ks. Schneider, Dubé&Hayward 2005).

Taulukko 2: koontia kirjoitelmien kompleksisuudesta ja pituudesta

	Skriptit 2006	Skriptit 2014	Kertomukset 2006	Kertomukset 2014
Kirjoitelmien määrä	49	40	53	45
CI:n keskiarvo	1,64	1,56	1,66	1,55
T-yksikköjä keskimäärin	14,39	25,8	23,75	28,31

⁴ numero viittaa aineiston sisäiseen aakkosjärjestykseen, missä 1=aakkosissa ensimmäinen paikkakunta

Keskiarvo MLTU	6,81	6,08	6,59	6,23
-------------------	------	------	------	------

Vuoden 2006 kompleksisen indeksin keskiarvo on skripteissä ja kertomuksissa hyvin lähellä toisiaan (1,64 vs. 1,66), ja myös vuoden 2014 skriptien ja kertomusten keskiarvo on lähes sama (1,56 vs. 1,55). Hajontaa aineistossa on sen sijaan T-yksikön keskipituudessa. Vuoden 2006 aineiston skriptit ovat MLTU-keskiarvoltaan pisimpiä, 6,81 sanaa, kun taas vuoden 2014 skriptit ovat keskiarvoltaan lyhimpiä (6,08). Kertomusten T-yksiköiden pituuden keskiarvo asettuu näiden kahden välille. Vuoden 2006 kertomuksissa MLTU on 6,59 ja vuoden 2014 kertomuksissa 6,23. Kuudesluokkalaisten kirjoitelmien MLTU:n keskipituus on Pajusen ja Vainion tutkimuksessa (Pajunen&Vainio tulossa a. s 40) 6,3 joten vuoden 2006 kirjoitelmien terminaalisyksikköjen keskiarvo ylittää kuudesluokkalaisten keskimääräisen tason, kun taas 2014 kirjoitelmat alittavat sen.

Tässä vaiheessa on huomioitava, että aineisto on varsin heterogeeninen. Esimerkiksi vuoden 2006 skriptien kompleksisuusindeksit vaihtelevat yhden ja kolmen välillä. Muissa otoksissa hajonta on pienempi. Kompleksisuustason ja MLTU:n kasvu on eri ikäluokkia verratessa kehityksellinen indeksi (ks. Esim. Pajunen 2012, Pajunen&Vainio arvioitavana). Koska kirjoitelman pituus vaikuttaa sen kompleksisuusindeksiin (lyhyessä kirjoitelmassa kompleksisuus korostuu), on aineistoa tarpeen tutkia myös laadullisesti. Osa kirjoitelmista on varsin pitkiä, joten olen listannut lisää esimerkkejä kummankin vuoden skripteistä ja kirjoitelmista liitteisiin (Liitteet 1-4). Jokaisesta ryhmästä on esimerkiksi valittu pitkiä ja lyhyitä tekstejä, sekä tekstejä, joissa on pieni ja suuri kompleksisuusindeksi.

Erot ”hyvän” skriptin ja ”huonon” kertomuksen välillä voivat olla melko pieniä, sillä kertomusten ja skriptien erottelu pohjautuu holistiseen näkemykseen (tarkemmin ks. Pajunen 2012). Seuraavassa esimerkissä (21) on skriptitasoinen kirjoitelma, jonka kompleksisuusindeksi on 2,86. Esimerkki 22 taas on tasoltaan kertomus, jonka kompleksisuusindeksi on 1,75. Kahden kirjoitelman ero syntyy tässä tapauksessa kertomuksen minimimääritelmän kautta (ks. Tämän työn johdanto). Ensimmäinen on hallittu kirjoitelma, mutta kuvaus. Toinen sekava, mutta silti kertomus.

21) unelmieni päivä on olla viistoista-vuotias koska saan ajaa mopolla kouluun ja kotiin. Se on hauskaa kun saa ajaa mopolla ees taas. kivaa on myös vapaa ajalla ajella mopolla joka paikassa. Mopolla pääsee nopeempaa, kuin pyörällä tai kävellen esim. koulusta kotiin. Voisin ottaa mopoauton, koska sillä pystyy harjoitteleen autolla ajamista ja pystyis tuunaamaan sitä. Mopoautolla olisi kivaa talvella johonkin mutkaan heittää auton takaperää ja laittaa kunnan poppis-stereot ja isot subbarit taakse. PIR85M

22) Unelmieni päivä on se kun keltasessa mökissä asuva kissamamma eli pentikäine sen mökki lentäisi aurajokeen. Ja kaikki kissat kuolisi. Ja sit penti-käine joutuis alottaa koko elämän alust. Pentikäine joutuis kans hankkii uusii kissoi. Va138M (kompleksisuusindeksi 1,75)

Kertomus voikin olla hyvin monenlainen. Se voi sisältää esimerkiksi pitkiä runsaita lauserakenteita, ylätyylisiä ilmaisuja sekä voimakkaasti kuvailevaa kieltä kuten esimerkissä 23.

23)“Unelmieni päivä olisi keväällä. Linnut laulaisivat, kukat hehkuisivat väriloistossa ja ilma olisi raikas ja puhdas sateen jäljiltä. Ilma olisi suloisen lämmin ja lempeä, vilvoittava tuuli puhaltelisi silloin tällöin. Olisin tullut vanhempieni kanssa mökille merenrantaan. Vanhempani olisivat menneet kaupunkiin hoitamaan asioita koko päiväksi, saisin siis olla rauhassa ilman että kukaan tulee jäkättämään. Heräsin vasta kun aurinko oli korkealla, mutta jäin vuoteeseen loikomaan mielessäni vanha sananparsi: Ei ole hoppu hyväksi eikä kiire kunniaksi. Kun nousen menen syömään aamiaista avaan radion ja säädän sen suosikkiasemalleni. Muroja, omena sekä voileipiä, näistä koostui aamiaiseni. Otan komerosta mukaani korin sekä viltin. Koriin pakkaan eväitä ja lehtiä sekä kirjoja viltin odottaessa kiltisti vieressä. Vaihdettuani ylleni uimapuvun suuntaan rantaan. Seuraavat kaksi tuntia vietän loikoillen viltillä auringon lämmittäessä suloisesti uimalla virkistävän kirkkaassa vedessä sekä nauttien aiemmin pakkaamani suuren pajukorin antimista. Kun viimeinkin suuntaan mökille huomaan kellon olevan jo yksi. Olin sopinut eilen viereisen mökin asukkaiden kanssa että hoidan heidän kissaansa iltapäivällä ja kuinkas ollakkaan, oven eteen on jätetty kissan kantokori, josta kurkistelee ruusunpunainen kuono sekä laatikko täynnä välineitä ja hoito-ohjeet. Kun vien tavarat sisälle ja päästän tiikeriraitaisen kissan, “tikrun” ulos sekä alan purkamaan tavaroitani, kännykkäni soi. --” (PIR11F, kompleksisuusindeksi 2)

Toisaalta kertomus voi olla hyvinkin lyhyt. Esimerkissä 24 ja 25 kompleksisuusindeksin ero on lähes prosenttiyksikön verran.

24). Minun unelmieni päivä olisi saada käyttöön niin paljon rahaa kuin haluan. Ostaisin miniatyyreja loppuelämäksi, radio ohjattavan ja paljon muita ”leluja”. Sitten ostaisin asunnon, auton ja vaikka asuntoauton. Sitten maksaisin opintoni etukäteen ja ostaisin paljon tulevaisuuttani helpottavia asioita. Ostaisin ehkä osakkeita (koska rahaa tulee tyhjästä ja sitä voi käyttää vain tämän päivän ajan, niin voi ottaa riskejä). Sitten ostaisin matkoja, vaikka matkan avaruuteen. No, raha ei tuo onnea, mutta helpottaa elämää mukavasti. PIR87M (kompleksisuusindeksi 1,86)

25)Olisi lämmin kesäpäivä ja olisin kavereiden kanssa rannalla. Söisimme jäätelö ja ottaisimme aurinkoa ja menisimme uimaan. Sen jälkeen menisimme joillekin kavereilleni yöksi ja tekisimme jotain kivaa. Val45F (kompleksisuusindeksi 1)

Seuraavaksi esittelen aineistoa sen sisältämien lauserakenteiden valossa. Aineistossa on yhteensä 4372 T-yksikköä. Näistä kompleksisia rakenteita, adverbialilauseita, komplementtilauseita, relatiivilauseita ja muita kompleksisia lauserakenteita kuten sanaan viittaavia *että*-lauseita, partisiippejä ja infinitiivejä on 1161. Täten T-yksiköistä noin 10,2 prosenttia on kompleksisia (ks. Tarkemmin taulukko 3).

Lausetyyppien luvut ovat osittain päällekkäisiä, sillä olen laskenut useampaa lausetyyppiä sisältävät T-yksiköt useampiin ryhmiin. Tapauksia, joissa T-yksikkö on laskettu useampaan kuin yhteen ryhmään, on aineistossa kaikkiaan 165 (sama rakenne on useimmiten kahdessa ryhmässä). Sen sijaan T-yksiköt, joissa on useampi saman lauseryhmän edustaja, olen laskenut vain kertaalleen T-yksiköksi. Tällaisia rakenteita on aineistossa noin kolmekymmentä.

Adverbiaalilauseet ja adverbiaaliset lausemaiset rakenteet ovat aineiston suurin ryhmä. Adverbiaalilauseen sisältäviä T-yksiköitä on aineistossa 548. Tähän lukuun olen laskenut myös adverbiaaliset infinitiivi- ja partisiippirakenteet, joita esittelen adverbiaalilauseiden käsittelyn yhteydessä. Tällaisia adverbiaalisia rakenteita on aineistossa yhteensä 46. Monilauseisia adverbiaalilauseen sisältäviä T-yksiköitä on 61, lisäksi 16 adverbiaalilauseen sisältävässä T-yksikössä on kaksi adverbiaalilauseetta.

Komplementtisia lauseita on aineistossa yhteensä 200. Komplementtisia rakenteita on aineistossa tasaisesti, kertomuksissa hieman enemmän kuin skripteissä. Tarkastelen komplementtien laadullisia eroja, esimerkiksi referointia, että-lauseita ja epäsuoria kysymyslauseita tarkemmin komplementtilauseita käsittelevässä luvussa. Komplementtilauseet esiintyvät aineistossa muita lausetyyppejä useammin ketjuissa. Komplementtilauseen sisältäviä ketjua on aineistossa 82, jolloin noin neljäkymmentä prosenttia komplementtilauseista on ketjuja. Useamman lauseen komplementtirakenteita on aineistossa yhteensä kymmenen.

Muiksi *että*-rakenteiksi olen yleisjaottelussa laskenut substantiivin ja adjektiivin kanssa järjestyvät *että*-esiintymät sekä adverbien ja adjektiivin kanssa esiintyvät *että*-lauseet. Joukossa on myös muutama tapaus, jossa olen empinyt komplementtista tulkintaa. Relatiivilauseen sisältäviä T-yksiköitä on aineistossa 253. Useamman kuin yhden lauseen sisältäviä T-yksiköitä on aineistossa yhteensä vähän, 25, näistäkin 10 esiintymää sisältää nimenomaan useamman relatiivilauseen. Aineistossa on yksi relatiivinen lauserakenne-esiintymä, joka on järjestynyt partisiipin kanssa.

Taulukko 3: T-yksikköjen ryhmittelyä aineistossa

	Yksinkertaiset T-yksiköt	Sitaatit	Adverbiaalilauseet	Relatiivilauseet	Komplementtilauseet	Muut että-rakenteet
Kertomukset						
2006	586	30	204	58	76	8
2014	955	54	125	79	51	13
Skriptit						
2006	587	17	103	48	35	7
2014	783	19	116	68	38	12
yhteensä	2911	120	548	253	200	40

Yhteensä T-yksiköitä aineistossa 4372

Ennen varsinaiseen lauseanalyysiin menoa käsittelen vielä lyhyesti aineiston sitaatteja. Sitaattimuotoisia T-yksiköitä on aineistossa yhteensä 120. Sitaattien määrä on suurempi kertomuksissa kuin skripteissä (Taulukko 4). Sitaatteja on korostuneen paljon vuoden 2014 kertomusaineistossa, ja ne eroavat tyylillisesti muusta aineistosta. Skripteissä on muutama sitaatti, joissa välimerkkien merkintä on puutteellinen, mutta ohjaa kuitenkin tulkitsemaan T-yksikön johtolauseen ja suoran sitaatin yhdistelmäksi. Aineiston sitaateista suurin osa, 70 prosenttia on kertomuksissa.

Taulukko 4: Sitaatit aineistossa

Sitaatit aineistossa	skriptit	kertomukset
2006	15+2	30
2014	15+4	54
yhteensä	36	84

Sitaatit eroavat myös laadullisesti. Ensimmäinen esimerkki (26) on vuoden 2006 skripteistä, toinen (27) vuoden 2006 kertomuksista. Kolmas (28) on vastaavasti vuoden 2014 skripteistä ja neljäs (29) saman vuoden kertomuksista. Kiinnostava kuriositeetti ensimmäisessä keskustelussa on teitittelyn hallitseminen.

26) ”Päivää, oletteko te Anna?”, soittaja sanoi.

”Kyllä, kyllä minä olen, mitä asia koskee?”, kysäisin. (EPO56F)

27)– Mitenkas sulla, Jenna on mennyt? Lauri kysyi.

–Hyvinhän tässä, minä vastasin, kun kävelimme studion sisälle. (EPO40F)

28) Maiju! huusi Selina innois-saan, kun olin päässyt hänen pihalleen.

Selina ollaanko ulkona, kun on näin kaunis päivä? minä sanoin.

Hypitään vaikka tramboliinil-la, Selina ehdotti (Va153F)

29) Pring Pring Pring Pring... ”Minun puhelin soi. Odottakaa”, Elina sanoi.

”Hei Elina missä olet?” isä kysyi.

”Jalkapallokentällä”, Minä vastasin.

”Tulisitko kotiin?” isä kysyi taas.

”Miksi? Mitä minä edes teen siellä pienessä asun-nossa?” kysyin.

”Me lähdemme katsomaan uutta asuntoa”, vastasi isä.

”Oikeesti!” huusin.

”Kyllä kyllä”, isä sanoi.

”Jeeeee mä tuun heti Moikka!” Elina huusi entistä enemmän. (Va3128F)

Kuten esimerkeistä näkyy, vuoden 2014 kertomuksissa sitaateilla rakennetaan jo pidempää dialogia, joka kuljettaa tarinaa eteenpäin. Muissa ryhmissä dialogit jäivät useimmiten parin kolmen sitaatin pituisiksi. Toisaalta esimerkiksi 2014 vuoden kertomusten sitaatit ovat pääosin varsin lyhyitä ja sisällöltään ja rakenteiltaan yksinkertaisia. Todennäköisesti juuri sitaattien määrä selittää osittain 2014 vuoden kertomusten T-yksiköiden keskiarvoja.

Esiteltyäni aineistoa yleisesti siirryn seuraavissa luvuissa käsittelemään erikseen kutakin alisteisten rakenteiden tyyppiä. Seuraavassa luvussa käsittelen adverbiaalilauseita, jotka ovat aineiston suurin ryhmä. Sen jälkeen siirryn komplementtilauseisiin, ja kuudennessa luvussa käyn läpi relatiivilauseita. Seitsemännessä luvussa vertaan aineiston kahta vuosiotosta toisiinsa, teen tuloksista yhteenvetoa ja pohdin niiden merkitystä.

4 ADVERBIAALILAUSEET

Adverbiaalilauseet ovat aineiston määrällisesti ja semanttisesti laajin ryhmä. Käsittelen aluksi temporaalisia adverbiaalilauseita, sen jälkeen kausaalisia adverbiaalilauseita ja lopuksi teen katsauksen aineiston muihin adverbiaalilauseisiin. Hyödynnän tässä luvussa kandidaatintyöni (arvioitavana) tuloksia erityisesti käsitellessäni temporaalisia *kun-* ja *kunnes-*lauseita, mutta olen tarkistanut kandidaatintutkielmani luvut ja tarkentanut ja osin tehnyt analyysia uusiksi tätä työtä varten. Täten temporalisten lauseiden määrä poikkeaa jonkin verran kandidaatintyöstäni, vaikka tulokset ovat samansuuntaiset. Ero johtunee siitä, että uudelleen tarkastelussa huomasin joka ryhmässä (skriptit ja kertomukset molemmilta vuosilta) *kun-*lauseita, jotka olivat jääneet alkuperäisessä analyysissa merkitsemättä.

Taulukko 5: Adverbiaalilauseiden määrä aineistossa

	TEMP	T-K	KAUS	KONSES	KONDIT.	MUU	Yleisinf.
Kertomukset							
2006	119+14	12	47	8	3	0	4
2014	75+11	2	34	3	4	3	2
skriptit							
2006	51+8	0	37	2	11	2	1
2014	63+7	3	31	0	9	2	3
yhteensä	308+40	17	149	13	27	7	10

Adverbiaalilauseen sisältäviä T-yksikköjä on siis aineistossa 521. Sen lisäksi aineistossa on 50 infinitiivirakennetta, joista 40 on temporaalisia ja kymmenen kuuluu tapaa tai tulosta ilmaiseviin adverbiaalisiin rakenteisiin. Rakenteet kertyvät helposti yksittäisille kirjoittajille, kuten esimerkki 30 näyttää. Esimerkissä on useampi tapaa kuvaileva infinitiivirakenne sekä temporalirakenteita.

30) Seuraavat kaksi tuntia vietän loikoillen viltillä auringon lämmittäessä suloisesti uimalla virkistävän viileässä kirkkaassa vedessä sekä nauttien aiemmin pakkaamani suuren pajukorin antimista. PIR11F

Olen selkeyden vuoksi laskenut infinitiiviset rakenteet erikseen, vaikka olenkin listannut temporalirakenteet samaan ryhmään temporalisten lauseiden kanssa. Taulukkoon 5 on koottu aineiston adverbiaalilauseet pääryhmittäin. Adverbiaalilauseiden suurin ryhmä ovat temporaalet lauseet ja temporaliset infinitiivirakenteet, joita on aineistossa yhteensä 348. Temporaalisiin adverbiaalilauseisiin kuuluvat *kun-* ja *kunnes-* lauseet, temporalis-kausaalisiin molemmat tulkinnat saavat *kun-*lauseet. Tällaisia kaksisuuntaisia esiintymiä on aineistossa 17.

Adverbiaalilauseiden toiseksi yleisin funktio on kausaalinen. Kausaalisia lauseita aineistossa on 149. Ryhmä sisältää vaihtelevan määrän konjunktioita, tärkein niistä on *koska* (58 esiintymää) ja seuraavaksi yleisin proadverbi on *joten* (34 esiintymää). Kausaaliin lauseisiin on laskettu myös konsessiiviset ja finaaliset lauseet. Lisäksi olen tässä vaiheessa laskenut ryhmään myös lauseketta määrittävät konsessiiviset *sellainen että* sekä NAE-rakenteet (niin-adjektiivi-että), joita käsittelen myöhemmin erikseen tarkastellessani rakenteiden rajamaita.

Konditionaalisten lauseiden ryhmä (27 esiintymää) koostuu *jos*-lauseista, lukuun ottamatta yhtä geneeristä konditionaalista *kun*-lausetta. Konsessiivisten lauseiden ryhmässä on 12 *vaikka*-lausetta sekä 1 *ilman että* -rakenteella alkava lause. Muut-ryhmä sisältää virheelliset tai monitulkintaiset tapaukset, joita en ole pystynyt luokittelemaan edes suuntaa-antavasti 7.

Seuraavaksi käyn aineistoa läpi adverbiaalilauseeryhmä kerrallaan. Pyrin erottelemaan tarkastelussa skripteille ja kertomuksille luonteenomaisia rakennetyyppejä.

4.1 Temporaalet rakenteet

Temporaalisten rakenteiden ryhmä on sikäli yksinkertainen, että se koostuu ainoastaan *kun*- ja *kunnes*-konjunktioilla alkavista lauseista sekä infinitiivisistä temporaalirakenteista.

Temporaalisia *kun*-lauseita on aineistossa yhteensä 286 ja *kunnes*-lauseita 22. *Kun*-lauseet ovat selkeästi yleisempiä kertomuksissa kuin skripteissä. Kertomuksissa on yhteensä 176 *kun*-edustumaa, skripteissä taas 110. Myös *kunnes* on tyypillisempi kertomuksille, vaikkei se yleinen konjunktio olekaan. 22:sta edustumasta 17 on kertomuksista, neljä skripteissä.

Suurin osa (214) *kun*-lauseista on etuasemaisia. Skriptien lauseista 81 prosenttia (89 edustumaa) ja kertomusten lauseista 71 prosenttia (125) on ennen hallitsevaa lausetta. Etuasemainen *kun*-lause voi yleiskielessä asettaa neutraalin taustan päälauseen tapahtumille, mutta tällaisia esiintymiä on aineistossa vähän (esimerkki 32).⁵ Etualaisilla *kun*-lauseilla onkin erityinen asema kertomusrakenteessa: ne kutovat koheesiota viittaamalla edeltävään tekstiin (Thompson ym.) sekä luovat subjektiivisen mahdollisuuden näkökulman niitä seuraavalle hallitsevalle lauseelle (Herlin 1998:67,70). Esimerkit 31 a ja b ovat tälle aineistolle tyypillisiä.

31a) Kun kyllästyimme istuskelemaan kävimme uimassa jonka jälkeen lähdimme kotiin. PIR7F

⁵Tämän osion esimerkit ja päätelmät ovat pääosin peräisin kandidaatin tutkielmastani, jonka aineisto on sama kuin opinnäytetyössäni.

31b) Kun pääsin välitunnille ajattelin, että se bändi vaikutti hyvältä. KS66 F

32) Kun se on valmis ensimmäinen asia mitä tekisin lentäisin mobiililla Barceloo-naan. Va3101M

Jälkiasemaisen *kun*-lauseen tehtävä on kuvailla ja luonnehtia päälausetta. Jälkiasemaisia temporaalisia lauseita on aineistossa 72, neljännes kaikista temporaalisista *kun*-lauseista. Syntaktisesti ja semanttisesti ryhmä on moninainen. Se sisältää niin verbin täydennyksenä toimivia *kun*-lauseita kuin kerronnallisesti toimivia, uutta informaatiota tarjoavia *kun*-lauseita. Lisäksi olen laskenut tarkastelussa temporaalisia spesifioivia lauseita tähän ryhmään. On odotuksenmukaista, että myös jälkiasemaisia *kun*-lauseita on enemmän kertomuksissa kuin skripteissä (skriptit 24, kertomukset 48). Jälkiasemainen *kun*-lause on aineistossa yleensä luonnehtivassa tehtävässä (esimerkki 33). Poikkeuksen muodostavat aineiston neljä esimerkkiä *kun*-lauseen kerronnallisesta käytöstä, jota esimerkki 34 kuvaa hyvin.

(33) Unelmieni päivä on se kun Lady Gaga adoptoi minut. Va287F

34) minä ja Mario lähdin-me juoksemaan rantaa päin, kun yhtäkkiä mutkan takaa tulee entinen presidentti Tarja Halonen Va125F

Niin etuasemaiset kuin jälkiasemaisetkin *kun*-lauseet voivat ilmaista paitsi päällekkäisiä (samanaikaisia), myös perättäisiä tapahtumia (Herlin 1998:34). Samanaikaista tapahtumista ilmaisevat lauseet ovat aikasuhteeltaan kompleksisempia kuin perättäisiä tapahtumia kuvaavat (esimerkki 34). Ne muodostavat taustan päälauseen kuvaamalle toiminnalle (Nahkola 2012:57). Samanaikaista, toisiinsa sisältyvää tapahtumista kuvaa aineistossa 33 *kun*-lausetta. Odotuksenmukaisesti suurin osa, 28 näistä on kertomustasoisissa kirjoitelmissa. Sen lisäksi kuudessa tapauksessa *kun*-lause toimii verbin täydennyksenä, jolloin aikakehys on tulkintani mukaan yhteinen (35 a ja b).

(34) Juttufelim-me **samalla kun** kauhoimme lautasille kylmää pinaattikeittoa ”Yäk!” Va264M

(35a) Minua ärsytti aina koulussa kun kaikki kyseli minun kurkusta. KS72F

(35b) Silmääni pistää laskuvarjo. Puen sen selkäni ja tunnen, kun raketti lähtee. Va130F

Aineiston temporaaliset *kun*-lauseet noudattavat pääosin ikonista järjestystä, ja suurin osa niistä ilmaisee peräkkäisiä tapahtumia (esimerkki 36).

36) Kun pääsisin takaisin hotellihuoneeseen, nukahtaisin ikionnellisena sänkyyni. PIR16F

Ikonisuutta rikotaan aineiston rakenteissa hyvin harvoin. Tällaisia lauseita on aineistossa vain 10, ja niistä 8 on kertomuksissa (esimerkki 37).

37) kun tulin lopulta väsyneenä ja onnellisena kotiin, Minulle oli keitetty kuumaa kaakaota! EPO137M

Kun-lauseiden lisäksi aineistossa on 40 temporaalista infinitiivistä rakennetta. Niistäkin suurin osa, 36 ilmaisee eriaikaista tekemistä. (esimerkki 38). Temporaalirakenteista 25 on kertomuksissa,

lopun 11 skripteistä. Kertomuksissa on 4 esiintymää myös samanaikaisesta temporaalirakenteesta (esimerkki 39).

38) Ylhäälle päästyämme minä lasken ensimmäisenä. KS67F

39) Koriin pakkaan eväitä ja lehtiä sekä kirjoja viltin odottaessa kiltisti vieressä. PIR 11F

Aineistossa on varsin vähän temporaalisen ja kausaalisen tulkinnan mahdollistavia lauserakenteita (esimerkit 40 ja 41), joskin tässä kohti nimenomaan tulkinta voi vähentää edustumia. Temporaalis-kausaaalisia *kun*-lauseita on lähinnä kertomuksissa.

(40) Korvissa vinkui, kun tuuli piiskoi lasejani. EPO137M

(41) Silloin alkoi hirveä hälinä, kun kaikki alkoivat pakata. KS75F

Temporaalis-kausaaaliset lauseet toimivat siltana temporaalisten ja kausaalisten merkitysten välillä (Nahkola 2012:64). Käsittelenkin seuraavaksi aineiston muita adverbiaalisia lauserakenteita, joista suurin ryhmä ovat kausaaaliset rakenteet. Koska konsessiivisia ja konditionaalisia lauseita on aineistossa niin vähän, käsittelen ne lyhyesti samassa yhteydessä.

4.2 Muut adverbiaaliset lauserakenteet

Siinä missä temporaaliset rakenteet ovat selkeä ja laaja ryhmä, kausaaaliset rakenteet muodostavat aineistossa heterogeenisemmän ryhmän. Yleisin konjunktio on prototyyppinen kausaalisuhteen ilmaisin *koska*. Sen esiintymiä on aineistossa 55. Lähes poikkeuksetta *koska* on jälkiasemassa. Vaikka konjunktio ilmaisee myös faktista kausalisaatiota (ISK 1075), ilmoittaa se aineistossa useimmiten inhimillisen toiminnan perustelua (esimerkit 42a-c).

42a) Haluaisin kävellä ja hyppiä kuussa, koska siellä painovoimaa ei ole niin paljon kun maassa. PIR90M

42b) Koska tietokoneemme latautuu niin hitaasti, ehtisin käymään välissä suihkussa. PIR10F

42c) Nyt kiitän luoja, että kompastuin, koska samalla löysin itselleni maailman parhaimman ystävän. Loppu PIR25F

Kausaaalisia tai perustelevia *kun*-lauseita aineistossa on 14, joskin *kun*-lauseen kausaalisuus on enemmän ja vähemmän tulkinnanvarainen: luokitteluni muuttui jonkin verran tarkastellessani lauseita useampaan kertaan. Perustelevat *kun*-lauseet ilmaisevat aineistossa nimenomaan inhimillistä näkökulmaa, ja ovat lähellä puhekielistä käyttöä (esimerkki 43). Esimerkit jakautuvat tasaisesti aineiston kaikkiin ryhmiin ja molempiin otoksiin.

43) Avaruus aluksessa olisi kiva olla kun siellä ei ole painovoimaa ollenkaan, jos se on avaruudessa eikä vaikka kuussa. PIR90M

Seuraavaksi yleisin kausaalisuuden merkitsin on aineistossa *joten*-proadverbi, jolla alkavia rakenteita on aineistossa 34. Vaikkei *joten* ole tiukasti ottaen konjunktio, olen ottanut sen mukaan

käsittelyyn, koska se on aineistossa varsin yleinen seuraussuhteen merkitsin. Sitä käytetään aineistossa systemaattisesti tuomaan esille inhimillistä päättelyä (esimerkit 44a-c). *Joten* saattaa aineistossa aloittaa myös oman yksittäislauseensa, joskin kuudesluokkalaisten vielä osittain horjuvassa ortografiassa asia on välillä tulkinnanvarainen.

44a) Olisimme kisojen loppupäässä esiintymässä, joten meidän joukkueella olisi kauan aikaa harjoitella ennen kisasuoritusta. PIR12F

45b) Syötin myös kaksi, joten olin osallisena kaikissa maaleissamme. PIR79M

46c) Asun kerrostalossa joten olen tottunut hiljaiseen ja rauhalliseen. Va288F

Rinnastus- ja alistuskonjunktion välille sijoittuvasta *sillä*-konjunktiosta on aineistossa kuusi esiintymää. Aineisto sisältää jonkin verran myös finaalisia tai konsekutiivisia *että*, *jotta* ja *niin että*-lauseita (esimerkki 47 ja 48). Lauseeseen viittaavat konsekutiiviset rakenteet ovat kuitenkin varsin harvinaisia, niitä on aineistossa yhteensä 14. Lisäksi aineistossa on yksi infinitiivinen finaalarakenne (esimerkki 47).

47) Päästimme Laikun vapaaki, jotta hän saisi juoksennella enemmän. Va3126F

48) Koiratkin pääsevät laskemaan niin, että ne lähetetään ensin liukumäestä alas Va140F

48) Soitin eläinsuojeluvirastoon kysyäkseni neuvoa. Va2117M

Suuremman ryhmän aineistossa muodostavatkin niin sanotut konsekutiiviset konstruktio (ISK 1106-1107), joita on aineistossa yhteensä 38. Rakenteet jakautuvat aineistossa kahteen tyyppiin: *sellainen että* -rakenteisiin sekä *niin x että*-rakenteisiin⁶ jossa x on adjektiivi tai adverbi. Ne ovat adverbialaisia, sillä ne joko luovat hallitsevan lauseen ominaisuuden pätevyydelle tietyn skaalan (esimerkki 49 tai luonnehtivat hallitsevan lauseen ominaisuutta (esimerkki 50).

49) Järjestelyt olivat niin hyvät, että koira ja omistaja pääsivät samaan aikaan laitteeseen ja laitteesta pois. Va140F

50) Unelmieni päivä oli sellainen, että menisimme serkkujen kanssa elokuviin syntymäpäivänäni. PIR35F

Jos-lauseita on aineistossa kaikkiaan 25. Niistä 17 on skripteissä. Sen lisäksi aineistossa on yksi konditionaalinen *kun*-lause (esimerkki 53). *Jos*-lause hakeutuu yleiskielessä etuasemaan hiukan useammin kuin jälkiasemaan (ISK:1059). Tämän aineiston lauseista seitsemän on ennen hallitsevaa lausetta. Tässä aineistossakin *vaikka* saa tätä kautta laajempaan tekstiyhteyteen viittaavan koheesiivisen tehtävän muutamassa esimerkissä, *jos* kerran.

⁶ kyseisen, ns. NAE- rakenteen kaksifunktioisuudesta enemmän Seppänen & Herlin (2009), jotka käsittelevät rakenteen skaalaavaa ja toisaalta kausaalista luonnetta.

51) Stiina ei tiennyt mitä Lauralle oli käynyt. Hän ei ollut kysynyt. Vaikka Laura olisikin selvinnyt, Stiina tiesi, että he eivät enää ikinä pyöräilisi Lidliin ostamaan karkkia. Naureskellen, vailla huolia. PIR22F

52) Jos jotakin opin kesälomalla niin että älä koskaan anna vieraiden mopolla. KS151M

53) Siinä olisi kaikki mukavuudet, kun painaa nappia ne ilmestyisivät. Va3102M

Konsessiivisia vaikka-lauseita aineistossa on vain 13. Reilu puolet (7) esiintymistä on vuoden 2006 kertomuksissa. Yhdessä kyse on kahden konjunktion kiteymästä, jossa *jos* ohjaa vahvemmin tulkintaa.

54) Jääkaapin ovesta on rahaa, jos vaikka menet kavereitten kanssa kaupungille. PIR26F

Olen nyt käsitellyt adverbiaalilauseiden yleisiä piirteitä aineistossani. Adverbiaalilauseiden suhteen aineistoni noudattaa Bermanin (Berman 2004b) ja suomen kielessä muun muassa Nahkolan (2012) esittämiä kehityskulkuja. Kertomustasoisissa kirjoitelmissa on enemmän ja monipuolisempia temporaalisia rakenteita kuin skripteissä, ja sama pätee kausaaliin rakenteisiin. Lisäksi on huomattava, että niin kertomuksissa kuin skripteissä etuasemaiset *kun*-lauseet saavat tekstissä erityisen, näkökulmaa rakentavan tehtävän. Sen sijaan jälkiasemaiset adverbiaalilauseet toteuttavat adverbiaalilauseen prototyypistä luonnehtivaa tehtävää.

Skriptien ja kertomusten selkeimmät erot ovat aineiston adverbiaalirakenteiden käytössä määrällisiä: Niin temporaalisia, kausaalisia kuin konsessiivisiakin lauseita on kertomuksissa enemmän. Sen lisäksi kertomusten konjunktioiden valikoima on laajempi kuin skripteissä. Vain konditionaaliset lauseet näyttävät tässä aineistossa olevan ryhmä, jossa skripteissä on enemmän edustumia kuin kertomuksissa. Käsittelen tämän tutkielman loppuluvussa vielä aineiston ajallisia eroja ja vertaan etenkin vuoden 2006 ja vuoden 2014 kertomusten eroja. Jotta aineiston synkronisista eroista saisi selkeämmän kokonaiskuvan, käsittelen sitä ennen komplementtilauseita ja relatiivilauseita.

5 KOMPLEMENTTILAUSEET

Tässä luvussa käsittelen aluksi aineiston komplementtilauseita. Käsittelen ensin komplementtilauseen saavia verbejä, sen jälkeen pohdin arvioinnin ja referoinnin osuutta komplementtilauseissa. Lopuksi esittelen yleisemmin aineiston pitkiä rakenneketjuja. Käsittelen samassa yhteydessä paitsi komplementtilauseita sisältäviä ketjuja, myös relatiivi- ja adverbialilauseiden ketjuja.

Aineistossa on yhteensä 200 komplementtilauseen sisältävää rakennetta. Aineiston komplementtilauseille on melko tyypillistä, että ne esiintyvät useampilauseisissa T-yksiköissä. Monilauseisia tai muuten kompleksisia T-yksiköitä on aineistossa 91, eli noin 46 prosenttia komplementtilauseista esiintyy kompleksisemmassa rakenteessa. Aineiston skripteissä on tyypillisesti vähemmän komplementtilauseita kuin kertomuksissa. Suuntaus on samanlainen myös verrattessa skriptejä ja kertomuksia: kertomuksissa on enemmän pidempiä kompleksisia ketjuja kuin skripteissä. Tässä mielessä aineisto noudattaa yleisesti ottaen Pajusen (2012:26-27) havaintoa, jonka mukaan asiaintilojen arviointia on enemmän kertomuksissa kuin skripteissä.

Taulukko 6: komplementtilauseiden koontia

	Skriptit 2006	Skriptit 2014	Kertomukset 2006	Kertomukset 2014
että	28	28	57	42
kysyvä	7	10	19	9
Kompleksien määrä kaikista	19/35	9/38	34/76	29/51
NP-että	-	-	2	2

Pajunen arvioi tutkimuksessaan myös asiaintilojen suhteita kielentävien verbien merkitystä. Tyypillisesti verbien kielentämä suhde asiaintilaan tarkentuu kehityksellisesti, ja suhdetta kuvaavien verbien variaatio lisääntyy (emt). Puheaktiverbit kielentävät puhetta (esimerkki 55), kun taas kognitiiviset verbit luovat asiaintilaan suhteen välillisesti (esimerkki 56), esimerkiksi asenteen tai aikomuksen kautta. Kognitioverbit ovat tässä mielessä kompleksisempia kuin puheaktiverbit.

55) Minä kuiskasin hil- jaa itsekseni, että tämä päivä oli minun unelmie-ni päivä ikuisesti. The End. Va125F

56) Olimme ajatelleet että me kaikki menisimme vielä meille yöksi Va273F

Suurin osa aineiston komplementtilauseita on *että*-alkuisia lauseita. Niitä on aineistossa yhteensä 155. Epäsuoria kysymyslauseita (esimerkki 57) on aineistossa 45. Epäsuoria

kysymyslauseita voitaneen pitää *että*-lauseita kompleksisempina, sillä ne voivat tuoda tekstiin lisämerkityksiä verrattuna neutraaliin *että*-konjunktioon (vrt. Noonan 2007:114-115). Merkityslisää on pyritty havainnollistamaan esimerkeissä 57-58.

57) Kun saavuttiin Jyväskylään päätettiin **missä** tavattaisiin jos sattuisimme eksymään. KS75F

58) Kuulin kun pariskunta jutteli pienestä karhun pennusta, ja siitä **kjuinka** se oli karannut eläintarhasta. Va132F

Olen tässä opinnäytetyössä tarkastellut komplementtilauseita lähinnä semanttisesta näkökulmasta. En ole erikseen eritellyt, onko lause subjekti-, objekti- vai adverbialitäydennys, mikäli rakenne ei ole erikseen vaatinut tarkempaa tarkastelua. Erikseen olen tarkastellut esimerkiksi tukipronominin *se* kanssa esiintyvät lauseet sekä nominilauseketta määrittävät lauseet (esimerkit 59a-c). Tällaisten NP:tä määrittävien lauseiden määrä aineistossa on hyvin pieni (ks. Taulukko 6). Noonan (2007:147) katsoo, että tällaisten lausekkeiden ero muihin komplementteihin on lähinnä määritteen sanaluokka, ja monet komplementaation muodot ovat itse asiassa NP-komplementaatiota. Esimerkit 57 a) ja 57b) ovat varsinaisia NP-lauseen täydennyksiä kuten *Iso suomen kielioppi* käsitteen määrittelee, esimerkissä 59c on predikaatin vaatima tukipronominillinen adverbialitäydennys. Viimeistä esimerkkiä vastaavia tukipronominillisia esiintymiä on aineistossa yhteensä kymmenen.

59a) Sitten tuleekin tieto, että voin viettää osan lomasta serkkuni kanssa. KS146M

59b) Minulla oli outo tunne että tänään tapahtuisi jotain selittämätöntä. Va134F

59c) Unelmani päivä alkaisi sillä, että palvelijani toisi minulle kylmää Coca-Colaa sänkyyni.. KS67F

Tyypillinen komplementtilause esiintyy aineistossa puheakti- tai kognitioverbin kanssa. Skripteissä suhteet ovat melko tasaiset, jolloin puheaktiverbeillä ja kognitioverbeillä on molemmilla yhtä paljon esiintymiä. Kertomuksissa niin kognitioverbien kuin puheaktiverbienkin määrä lisääntyy. Emootioverbejä aineistossa ei ole. Pajusen havainnoima verbien laadullinen tarkentuminen näkyy aineistossa jonkin verran, kun verrataan skriptejä ja kertomuksia (ks. Pajunen 2012). Vaikka verbit pääosin ovat vielä melko yleisluontoisia (*kertoa, sanoa, kysyä, tietää, huomata*) puheaktiverbien edustumia kertomuksissa ovat esimerkiksi *tiedustella-, ihmetellä-, vihjata-, ja hihkaista-*verbit. Kognitio- ja puheaktiverbien lisäksi aineistossa on muutama olla-verbin täydennyksenä toimiva *että*-lause (esimerkki 60).

60) Unelmieni päivä on että pääsisin nuorten mm kisoihin tenniksessä. Ja että voittaisin sen. Va146F

Kognitioverbien määrän kasvu skriptien ja kertomusten välillä on aineistossa selvä, mikä mukailee kognitiivisen ja kielellisen kehityksen oletuksia (Pajunen 2012:23 ja siinä mainitut lähteet). Kognitioverbien määrä noin kaksinkertaistuu, kun verrataan kertomuksia skripteihin (taulukko 7). Myös puheaktiverbien määrä lähes kaksinkertaistuu kertomustasolla.

Taulukko 7. Komplementtilauseen saavien verbien luokittelua

Verbien luokka	Skriptit	Kertomukset
kognitio	30	58
puheakti	26	49
emootio	1	-
aistihavainto	9	12
olla-verbi/muut	7 muu	4

Puheaktiverbit referoivat kielellistä toimintaa, yleensä puhetta. Yksi laadullinen mitta onkin referoinnin määrä ja onnistuminen. Epäsuorasta kerronnasta on yhteensä 33 esiintymää skripteissä. Niistä kymmenen ontuu, ja kuutta on ortografian perusteella vaikea tulkita. Skripteissä epäsuoraa kerrontaa ei vielä selkeästi hallita. Esimerkin 61a kirjoitelmasta referointia osoittavat välimerkit puuttuivat systemaattisesti. Esimerkin 60b epäsuorakerronta on muuten ontuvaa ja puhekielistä.

61a) Kun lava auto oli parkkeerannut meidän pihaan menin ulos ja kysyin kenen tuo lada ja nuo osat tuolla lavalla on. Va120M

61b) Kun me oltais hyteissä niin me vaan maattais sängyillä ja pussailtaisja halaaltais. ja ehkä juteltais, **koska** nähään seuraavan kerraN ja, **että** toivottavasti se olisi pian. EPO46F

Referointi ja epäsuorat kysymyslauseet kulkevat aineistossa osin rinta rinnan. Referointia saatetaan vahvistaa puhekielisesti lisäämällä *että*-konjunktio (esimerkki 62).

62) Näytin Jesperille että miten kävisi tämä? Va159F

Onnistunutta referointia on niin *että*-komplementeissa kuin epäsuorissa kysymyslauseissa.

63)Flow Parkin jälkeen ehdotin että menisimme uimaan maailman hienoimpaan kylpylään. Va129F

64) Menen, ja isäni kysyy, muistanko mikä päivä tänään on. Va276F

Kertomuksissa epäonnistuneen tai ontuvan referoinnin osuus on selvästi vähemmistössä. Epäsuoran kerronnan esiintymiä on 47, vain yksi ontuu (esimerkki 62), ja yhdestä puuttuu ortografinen merkintä referoinnista.

62) Hän kyseli kaikkea että oliko kivaa? PIR102M

Adverbiaalisia infinitiivisiä rakenteita on aineistossa jonkin verran. Sen sijaan komplementtisia partisiippirakenteita on hyvin vähän. Lisäksi kolmestatoista esiintymästä yhdeksän on vuoden 2006 kertomuksissa (esimerkki 63). Tämän vuoksi jätän rakenteiden käsittelyn lähinnä maininnan tasolle.

63) Kun viimeinkin suuntaan mökille huomaaan kellon olevan jo yksi. PIR111F

Käsittelen tämän luvun lopuksi vielä aineiston monilauseisia ketjuja. Tässä kohtaa käsittelyni on varsin yleisluontoinen ja kuvaileva. Hahmottelen vain varovasti yleisempiä piirteitä, jotka T-yksiköillä on. Käsittelen tässä yhteydessä aineiston kaikki monilauseiset T-yksiköt, sillä ne tarjoavat kiinnostavan vertailukohteen komplementtilauseiden piirteille.

Aineistossa on kaikkiaan 117 useamman kuin kaksi alisteista lausetta sisältävää T-yksikköä. Skripteissä T-yksiköitä on 49 ja odotuksenmukaisesti kertomuksissa selkeästi enemmän, 68. Skriptien ja kertomusten kompleksiset T-yksiköt kuitenkin eroavat laadullisesti: skripteissä on selkeästi enemmän virheellisiä ja kirjoittajan hallinnasta karkaavia rakenteita kuin kertomuksissa. Skriptien piirteitä havainnollistetaan esimerkeissä 64a-c.

64a) Sen jälkeen menimme hieman ruokalevolle omiin huoneisiimme, kunnes tuli aika jännityksellinen elokuva, että tulisi hieman jännitystä siihenkin päivään. EPO 49F

64b) Avaruus aluksessa olisi kiva olla kun siellä ei ole painovoimaa ollenkaan, jos se on avaruudessa eikä vaikka kuussa. PIR90M

64c) ja alan hyppiä huoneessani symmetristä ympyrää, samalla kun kiljun ja huudan sanaa ”Lontoo” uudelleen ja uudelleen, kunnes n 5 minuutin päästä äitini (= orjani joka siivoaa, tekee ruokaa ja ostaa asioita puolestani) tulee pyytämään että hiljenisin. Va276F

Kertomuksissa monipolvisia T-yksiköitä on vähän, ja pidemmätkin rakenteet ovat selkeästi paremmin hallittuja (esimerkit 65 ja 66).

65) Saavuin iloisena kotiin, koska tiesin, että nyt olin löytänyt ihanan ystävän. PIR25F

66) Sillä eilen olimme vanhempieni kanssa sopineet minun parhaan kaverin Jasminin ja hänen vanhempiensa kanssa että menisimme yhdessä Särkänniemeen ja sen jälkeen Jasmin jäisi meille yöksi. KS150M

Monilauseisilla T-yksiköillä on aineistossa joitakin yleisiä piirteitä. Olen hahmotellut niitä suhteessa hierarkkisuuteen ja ketjuuntumiseen (ks. Langacker 2008 ja 2014). Kun T-yksikkö sisältää relatiivilauseen ja komplementtilauseen, sen hierarkkinen rakenne on aineistossa varsin selkeä. Samanlainen tilanne syntyy, kun rakenne sisältää vain relatiivilauseita.

66) Sain puhelun, jossa kerrottiin, että ihailemani jalkapalloilija Cristiano Ronaldo on tulossa Suomeen. Va149Mselkeä.

67) Käve-len omaan huoneeseeni, jossa minulla on mustat verhot sekä tiikeri matto jonka edessä on valkoinen pöytä missä teen läksyni, Va266M

Myös adverbiaalilause ja relatiivilause muodostavat selkeästi etenevän rakenteen, vaikka relatiivilause kiilautuisikin päälauseen ja adverbiaalilauseen väliin.

67) Mario, joka oli peläyttämässä minua plumpahti veteen, koska oli kiivennyt puuhun. Va125F.

Sen sijaan useamman komplementtilauseen kompleksit ovat usein ennemminkin keskenään rinnasteisia kuin toisilleen alisteisia. Nämä T-yksiköt liittyvät useimmiten puheaktiverbiin ja sen saamiin rinnasteisiin *että*-lauseisiin. Tällöin rakenne sisältää referointia ja on selvästi puhekielinen.

Jo teorialuvussa esitelty ketjumainen T-yksikkö (tässä esimerkki 69) on kiinnostava poikkeus aineistossa. Sen rakenne on ketjumainen ja varsin rinnasteinen. Oman tulkintani mukaan lauseet ovat kuitenkin lausetäydennyksiä verbille *muistaa*.

68) Samana päivänä saisin kuulla, että teoriaa ei enää ole, ja että olisimme voittaneet lotossa. EPO44F

69) Muistelemme ihanaa päivää, kuinka aurinko paistoi, millainen varsa Millillä on, ja kuinka söpö tallikissa onkaan. Va290F

Jos komplementtilauseen sisältävään T-yksikköön liittyy adverbiaalilause, se on useimmiten *kun*-konjunktio tai temporaalirakenne, jonka aikasuhte ilmaisee samanaikaista tapahtumista. Usein konjunktio on etuasemassa. Vaikka lause on tällöinkin alisteinen, sen etuasema muodostaa tulkinnalle ristiriidan ja aikakehys asettaa adverbiaalilauseen lähes rinnasteiseksi päälauseelle. (ks. Temporaalisen *kun*-konjunktin etu- ja taka-alaisuudesta Herlin 1998). Tilanne näyttää samantyyppiseltä, jos aineisto sisältää pelkkiä adverbiaalilauseita.

71) Syödessämme ihmettelemme, miten meille jokaiselle on voinut käydä näin hyvä tuuri. Va140F

72) Aamulla kun heräisin haluaisin että äiti toisi minulle aamiaisen sänkyyni. Va141F

73) Juuri kun olin menemässä hissiin, huomasin että kaikki mäet, paipit, boxit sun muut, olivat ainoastaan auki minulle ja minun kavereilleni. EPO137M

74) Olimme poikki uimisesta ja syömisestä ihan ähkyinä, joten päätimme lähteä katsomaan, jos elokuvateatterissa olisi joku hyvä leffa. Va273F

75) Kun pääsimme perille, juoksimme heti Half-Pipeen, vaikka osa vähän ujostelikin. Va2108F

Ketjuuntuminen näyttää olevan aineistoni perusteella komplementtilauseille varsin tyypillinen piirre, ja olen sen avulla tarkastellut myös muita aineiston ketjurakenteita. Kun verrataan skriptejä ja kertomuksia, ketjut lyhenevät ja tulevat hallitummiksi. Komplementtiset ja relatiiviset T-yksiköt ovat rakenteeltaan selkeämmin hierarkkisia, adverbiaalilauseen sisältävät T-yksiköt taas näyttävät olevan alttiimpia lähestymään rinnasteisuutta, etenkin jos rakenteen alussa on temporaalinen *kun*-konjunktio.

Yleisesti aineiston selkein ero komplementtilauseissa on komplementin saavien verbien määrä ja laatu: kertomuksissa kognitio- ja puheaktiverbienkin esiintymien ja eri lekseemien määrä kasvaa, samalla verbien merkitykset alkavat tarkentua.

6 UNELMIEN PÄIVIEN RELATIIVILAUSEET

Tässä luvussa käsittelen relatiivilauseita sekä käyn lyhyesti läpi relatiivilauseen ja komplementtilauseen välimaastoa aineiston perusteella. Käyn aluksi läpi relatiivilauseen erilaisia tehtäviä teorialuvussa esitellyn jatkumon perusteella, minkä jälkeen otan esille muutamia aineiston relatiivilauseisiin liittyviä ongelmakohtia.

Aineistossani on yhteensä 253 selvää relatiivilauseella alkavaa T-yksikköä. Skripteissä relatiivilauseita on 116, kertomuksissa taas 137. Kertomuksissa on siten hiukan enemmän relatiivilauseita kuin skripteissä. Vuoden 2014 aineisto on selkeästi relatiivilausepainotteisempi kuin vuoden 2006 aineisto. Aineiston relatiivilauseiden kokonaismäärästä 68 prosenttia, 147 lausetta, on 2014 aineistosta.

Suurin osa relatiivilauseista on aineistossa luonnehtivassa tai identifioivassa tehtävässä, jota voitaneen pitää relatiivilauseen perinteisenä tehtävänä. Tekemäni jako luonnehtivan ja identifioivan tehtävän välillä on karkeahko, sillä olen pitänyt tärkeämpänä rajana subjektiivisuuden tai kerronnan edistämisen erottamista luonnehtivasta ja identifioivasta tehtävästä. Tekemäni jaottelu on ylipäänsä karkeahko: relatiivilauseilla voi olla yhtä aikaa useampi tehtävä. Esimerkki 76 tuo tekstiin näkökulmaa, mutta se myös jatkaa kerrontaa.

76)Ulkoporteilla oli kaksi vartijaa, joiden ohi minun olisi päästävä Va130F

Identifioivia ja (tai) luonnehtivia relatiivilauseita on aineistossa 148, eli 58 prosenttia. Kerrontaa jatkavia relatiivirakenteita on 49 eli vajaa 19 prosenttia. Verrattuna esimerkiksi kontakti-ilmoituksista ja elokuva-arvosteluista koottuun Laura Visapään aineistoon määrä on suuri (Visapää 2012:543). Selittävä lienee kertomusrakenne, jota relatiivilause osaltaan edistää. Relatiivilauseen subjektiivinen tehtävä on aineistossa selvästi vähemmistössä. Subjektiivista näkökulmaa tekstiin luovia relatiivilauseita aineistossa on 17.

Taulukko 8. Relatiivilauseiden tehtävät

	kuvailu	kerronta	näkökulma	Muut
Skriptit	73	11	4	11
Kertomukset	75	38	13	13

Skriptien ja kertomustason kirjoitelmissa on selkeä ero siinä, missä tehtävissä relatiivilauseet aineistossa ovat (ks. Taulukko 8). Skripteissä 73 (85) prosenttia relatiivilauseista on joko luonnehtivassa tai identifioivassa tehtävässä. 11 prosenttia (28) edistää tai jatkaa kerrontaa. Subjektiivisuutta tekstiin tuo muutama tapaus. Loput muutamat tapaukset olen luokitellut päällekkäisesti useampaan luokkaan tai ne ovat vaikeammin luokiteltavissa, eli esimerkiksi virheellisiä.

Luonnehdinta on myös kertomuksissa tärkein relatiivilauseen tehtäviä. 54 prosentissa esiintymistä (75 lausetta) relatiivilauseella on identifioiva tai luonnehtiva tehtävä. Selkein ero skripteihin on kerrontaa edistävien relatiivilauseiden määrässä. Kertomusten relatiivilauseista 28 prosenttia (38 tapausta) edistää tai jatkaa kerrontaa. On toki huomattava, että molemmissa aineistoissa kerrontaa jatkavien relatiivilauseiden määrä jää varsin pieneksi, mutta eroa tasojen välillä voinee pitää jonkinlaisena erona skriptien ja kertomusten välillä.

Subjektiivista näkökulmaa luovia lauseita on 13 (9 prosenttia), jonkin verran enemmän kuin skripteissä.

Seuraavaksi käsittelen kirjoitelmien syntaktisia ominaisuuksia. Suurin osa (89) skriptitasoisten kirjoitelmien relatiivilauseista on selkeitä yhden relatiivilauseen T-yksikköjä (esimerkki 76). Vain 25 T-yksiköistä on tätä pidempiä. Useimmiten kyseessä on tällöin relatiivilauseen ja adverbiaalilauseen yhdistelmästä (esimerkki 77). Pisin aineiston relatiivilauseketjuista sisältää kolme relatiivilauseetta (78).

76) Etsimme rannalta aurinkoisen paikan johon laitoimme tavarat. KS146M

77) Kun olisimme Pariisissa varaisimme 5 tähden hotellin, jossa ensin menisimme muutamaksi päiväksi uimaan. PIR84M

78) Käve-len omaan huoneeseeni, jossa minulla on mustat verhot sekä tiikeri matto jonka edessä on valkoinen pöytä missä teen läksyni, Va266M

Kertomustasoisissa kirjoitelmissa relatiivilauseita on yhteensä 137. Yli puolet (57 prosenttia) lauseista on vuoden 2014 kertomuksissa. Kiinnostava piirre aineistossa on se, että suurin osa lauseisiin viittaavista relatiivilauseista on vuoden 2006 otoksessa (skripteissä ja kertomuksissa). Vuoden 2014 kertomuksissakin on ainoastaan neljä lauseeseen viittaavaa relatiivilauseetta.

Ketjumaisia useamman lauseen relatiivilauserakenteita on jo skripteissäkin melko vähän (25), mutta kertomuksille pitkät relatiivilauseen sisältävät rakenteet näyttävät olevan vieläkin harvinaisempia (11 lausetta). Relatiivilauseiden keskinäinen ryhmittäminen esimerkin 78 tapaan on harvinaista. Suurin osa relatiivilauseista alkaa *joka*-pronominilla eri muodoissaan tai *jonka* jälkeen-

ilmaisulla. *Mikä*-pronominista on koko aineistossa vain 23 tapausta. Siten on luonnollista, että suurin osa, 244 relatiivilauseista osa relatiivipronomineista viittaakin aineistossa sanaan.

Suurin osa aineiston relatiivipronominien viittauksista on ongelmattomia, mutta 27:ssä tapauksessa horjuu joko viittaussuhde (78), viittaussanan valinta (79) tai viittaussanan muoto (81). *Iso suomen kieliooppi* tunnistaa myös ilmaisun *jonka jälkeen* viittaamassa lauseeseen (vrt. *minkä jälkeen*), oma intuitioni vastustaa ilmaisun käyttöä. Aikaan viittaavat relatiivilauseet ovat aineistossa poikkeuksetta *jonka jälkeen* -muotoa, myös silloin, kun viittaussuhde on verbiketjuun (80).

Kirjoittajat valitsevat useimmiten *jossa*-sanat viitatessaan rakennuksiin tai alueisiin (81), vaikka paikkaan liitetään yleisemmin *mikä*-pronominin muodot, erityisesti paikallissijoissa (ks. Pääkkönen 1988: 255).

78) ja meille annettaisiin loppukilpailuissa pisteet jossa täydet olisivat 20.00. PIR12F

79) Mentäisiin vielä pelaamaan rantalentistä josta kaikille tulisi tosi kuuma Va275F

80) Kun kyllästyimme istuskelemaan kävimme uimassa jonka jälkeen lähdimme kotiin. PIR7F

81) Kuljimme takaisin mökille, jossa meitä oli jo alettu kaivata. Va292F

Mikä-pronominin harvat esiintymät liittyvät usein kiteytyneisiin lauseisiin tai lauseisiin, jotka ovat relatiivilauseen ja komplementtilauseen välimaastoa (82). Muutamat *mikä*-relatiivipronominin edustumat ovat puhekielisiä (83). Kolmas esimerkki (84) edustaa aineistolle harvinaista, itsenäisempää *mikä*-pronominin käyttöä.

82) Minä kyselin häneltä kaikkea mitä mieleen juolahti. EPO37F

83) Menisin huvipuistoon mikä sijaitsee pihallani. Va162F

84) Perillä ei ollut kauheas-ti ihmisiä, mikä oli tietenkin hyvä juttu, ettei tarvinnut kauheasti jonottaa laitteisiin. Va131F

Koska aineistossa on varsin vähän *mikä*-pronominilla tehtyjä viittauksia, on esiintymiä, joissa relatiivilause ja komplementtilause lähenevät tulkinnallisesti toisiaan hyvin vähän aineistossa. Esittelen kuitenkin muutaman. Olen yleisesti arvioinut verbin perusteella, onko kyseessä komplementtinen epäsuora kysymyslause vai relatiivilause. Useimmiten olen päätenyt tulkitsemaan lauseet komplementtilauseiksi.

Esimerkit 85a ja 85b kuitenkin paljastavat, ettei verbikään ohjaa tulkintaa aukottomasti. Kuiri arvioi lauseiden rajanvetoa tilanteen kysyjän ja vastaajan näkökulmien avulla, mikä laajentaa verbin semantiikasta diskurssiin. (Pragmaattinen näkökulma lausetyyppien rajanvetoon, ks. Kuiri 2000).

85a) Stiina ei tiennyt mitä Lauralle oli käynyt. PIR22F

85b) Stiina tiesi mitä nyt tapahtuisi. PIR22F

Relatiivilauseen ja epäsuoran kysymyslauseen rajanveto on aineistossa kiinnostava yksityiskohta. Lauseisiin viittaavien relatiivipronominien vähäisen määrän valossa näyttää kuitenkin siltä, että kyseinen problematiikka on katoamassa ainakin lasten kirjoitelmista.

Kertomusten ja skriptien ero relatiivilauseissa näyttää olevan määrällinen ja laadullinen. Kertomukset sisältävät jonkin verran enemmän relatiivilauseita kuin skriptit, ja kertomuksissa on kerrontaa jatkavia relatiivilauseita enemmän kuin skripteissä. Pajusen ja Vainion tutkimuksissa relatiivilauseiden on todettu lisääntyvän peruskoulusta aikuisuuteen (Pajunen&Vainio tulossa a:42). Tässä mielessä aineiston relatiivilauseiden jakauma on kiinnostava: vuoden 2014 aineisto sisältää enemmän relatiivilauseita kuin vuoden 2006. Se, millaisissa tehtävissä relatiivilauseet ovat nuorten ja aikuisten kirjoitelmissa, olisikin kiinnostava lisäselvityksen aihe.

Seuraavassa luvussa tarkastelen aineiston lauserakenteita synkronisesti. Pohdin millaisia eroja aineiston sisällä on ja millaisia johtopäätöksiä eroista voi tehdä.

7 KERTOMUKSEN MUUTTUVA MUOTO

Edellisissä luvuissa on käsitelty rakenteita tehden vertailua lähinnä skriptien ja kertomusten tyypillisistä piirteistä. Skriptien ja kertomusten välillä on määrällisiä ja laadullisia eroja kaikissa tutkimissani rakenneryhmissä. Adverbiaalilauseissa erityisesti temporaalisuus ja kausaalisuus kasvavat, kun siirrytään skripteistä kertomuksiin. Myös kohesiivisten lauserakenteiden (etualaiset *kun*-rakenteet) määrät kasvavat. Relatiivilauseiden ryhmässä kasvaa lauseiden määrä, minkä lisäksi kertomuksissa on lauseisiin viittaavia *mikä*-relatiivipronomirakenteita, joita skripteissä ei juuri ole.

Kerronnan ja tekstin koheesion kannalta on olennaista, että myös relatiivilauseiden tehtävät muuttuvat: kertomuksissa relatiivilauseet saavat enemmän kerrontaa jatkavia tehtäviä, jolloin niiden tiivis suhde määritteeseen löystyy. Komplementtilauseissa lisääntyvät niin määrät kuin propositionaalista suhdetta merkitsevät kognitioverbit. Kertomuksissa on myös skriptejä enemmän epäsuoria kysymyslauseita, jotka ilmaisevat kompleksisempia suhteita asiointiloihin kuin komplementtiset *että*-lauseet.

Aineiston monilauseiset ketjurakenteet paljastavat keskeisen laadullisen eron kirjoitelmien välillä. Skripteissä monilauseinen T-yksikkö on useimmiten merkki rakenteen hallitsemattomuudesta, ja pidemmät rakenteet ennakoivat varsin varmasti huonoa rakenteen hallintaa. Aineistossa on muuten nähtävissä määrällisen lisääntymisen tendenssi, mutta monilauseisissa lauseissa rakenteet tiivistyvät ja niissä on vähemmän lauseita kertomuksissa kuin skripteissä. Kertomustasoiset monilauseiset T-yksiköt ovat selkeästi hallitumpia kuin vastaavat rakenteet skripteissä. Monilauseisten T-yksiköiden rakenne vastaa yleisempää alisteisuuden jatkumoluonnetta: komplementti- ja relatiivirakenteet liittyvät toisiinsa hierarkkisemmin, kun taas adverbiaalilauseet näyttävät muodostavan muiden rakenteiden kanssa kohosteisia ja rinnakkaisuutta lähelle pyrkiviä rakenteita. Adverbiaalilauseiden alisteisuus ei ole yhtä selkeää kuin komplementti- ja relatiivirakenteiden alisteisuus.

Tämän luvun tarkoituksena on tulosten koonnin lisäksi tarkastella vielä erikseen sitä, kuinka vuoden 2006 ja 2014 kirjoitelmat eroavat toisistaan ja millaisia yhtäläisyyksiä niillä on. Tämän jälkeen pohdin yleisemmin, mitä merkityksiä tuloksilla on ja miten tulokset vertautuvat muuhun kielenkehityksen tutkimukseen.

Aineiston keskeisimmät erot syntyvät vuoden 2006 ja vuoden 2014 kertomusten välille. Huomiot eroista on tehty sitä hypoteesia vasten, että vuoden 2006 skriptien ja kertomusten väliset

erot ja yhtäläisyydet kertoisivat yleisemmin skriptien ja kertomusten eroista. Otos on toki tähän nähden pieni, mutta sen avulla voi arvioida mahdollisia eroja vuoden 2014 skriptien ja kertomusten välillä.

Tarkastelun heikkoutena on se, että vuoden 2006 skriptit ovat muihin verrattuna varsin lyhyitä (ks. Taulukko 9), mikä voi vaikuttaa tulkintaan. Toisaalta vuoden 2006 skriptien kompleksisuusindeksin keskiarvo on muun aineiston tasalla, ja MLTU:n keskiarvo on koko aineiston korkein, 6,81. Yksi, joskin ehkäpä kaukaa haettu tapa tulkita kirjoitelmien T-yksikköjen määrää on se, että vuoden 2014 aineiston skriptien ja kertomusten väliltä puuttuu samanlainen T-yksikköjen määrän kasvu, joka on huomattavissa vuoden 2006 skriptien ja kertomusten välillä.

Taulukko 9. kirjoitelmien keskeiset luvut vuositasoittain

	Skriptit 2006	Kertomukset 2006	Skriptit 2014	Kertomukset 2014
Kirjoitelmien määrä	49	53	40	45
CI:n keskiarvo	1,64	1,66	1,56	1,55
T-yksikköjä keskimäärin	14,39	23,75	25,8	28,31
Keskiarvo MLTU	6,81	6,59	6,08	6,23

Aineiston keskeisten mittojen vertailua voikin tehdä toisesta näkökulmasta. Taulukon 9 tarkastelu näyttää, että MLTU, T-yksikön sanamäärä vähenee verratessa vuoden 2006 skriptejä ja kertomuksia. Tämän voisi tulkita johtuvan rakenteiden tiivistymisestä, sillä T-yksikköjen keskiarvo on sama. Sen sijaan vuoden 2014 kertomusten MLTU kasvaa hiukan, eli rakenteet ovat hiukan pidempiä kuin skripteissä. Mikäli tämä pitää paikkaansa, olisi aineistojen yksi ero kompleksisuuden luonteessa: vuoden 2006 kertomuksissa korostuisi täten rakenteiden tiivistyminen, 2014 kertomuksissa taas numeerinen kompleksisuus.

Tämä havainto saa jonkinlaista taustatukea, kun tarkastellaan aineistoa sen T-yksiköiden jakauman perusteella. Ensimmäinen ero nähdään sitaattien määrässä (ks. Taulukko 10). Olen eron havainnollistamiseksi koonnut taulukkoon 10 luvut siten, että kertomussarakkeen luku kertoo määrän lisäyksen verrattuna skripteihin. Tämä havainnollistamistapa on suuntaa antava. Taulukko 3, jossa luvut ovat rinnakkain on sivulla 29.

Siinä missä 2006 vuoden aineistossa sitaattien määrä hiukan alle tuplaantuu skripteistä kertomuksiin, vuoden 2014 aineistossa se lähes kolminkertaistuu. Vuoden 2014 aineistossa on kertomusta kohti keskimäärin 1,2 sitaattia, kun vuoden 2006 aineistossa vastaava luku on 0,56. Luvulla on jonkinlainen, joskin pieni vaikutus kirjoitelmien kompleksisuusindeksiin, sillä lainaukset lasketaan kompleksisiksi T-yksiköiksi. Samasta taulukosta nähdään, että adverbialilauseiden¹ ja komplementtilauseiden määrän lisäys ikään kuin leikkaantuu vuoden 2014 otoksessa. Molemmissa rakenneryhmissä on huomattava, että vuoden 2006 aineisto sisältää enemmistön koko aineiston esiintymistä: adverbialilauseita on vuoden 2006 aineistossa 307 (vs. 241), komplementtilauseita taas 111 (vs. 89).

Sen sijaan relatiivilauseissa ero skriptien ja kertomusten välillä on suhteellisen tasainen molemmissa otoksissa. Relatiivilauseiden luokassa ero aineistojen välillä tuleeikin ilmi kokonaismäärässä: vuoden 2014 aineisto sisältää 68 prosenttia koko aineiston relatiivilauseista (ks. Tarkemmin luku 5). Tämä korostaa entisestään kahden otoksen rakenteellista eroa.

Taulukko 10. Vuoden 2006 ja 2014 erot lauserakenteittain

	Skriptit 2006	Kertomukset 2006	Skriptit 2014	Kertomukset 2014
sitaatit	17	+13	19	+35
advlauseet	103	+101	116	+9
komplementit	35	+41	38	+13
relatiivilauseet	48	+10	68	+11

Mikä tätä eroa sitten selittää? Onko mahdollista, että kertomuksen sisällä vuoden 2014 aineistossa kerronnan etenemiseen liittyviä tehtäviä olisi siirtynyt vaikkapa adverbialilauseilta relatiivilauseille?

Ainakaan laadullinen tarkastelu ei sitä todenna. Taulukon 11 mukaan relatiivilauseiden määrän ero selittyy pääasiallisesti luonnehtivien relatiivilauseiden määrällä. Näkökulman sisältäviä relatiivilauseita on molemmissa ryhmissä vähän, ja määrän kasvu on melko samansuuntainen. Voitaneen toki todeta, että luonnehtivat lauseet lisäävät kertomuksen syvyyttä, ja niillä on omanlaisensa merkitys kertomusrakenteen kehityksessä.

Taulukko 11: relatiivilauseiden tehtävät otoksittain

	Skriptit 2006	Kertomukset 2006	Skriptit 2014	Kertomukset 2014
identifiointi	32	29	45	52
kerronta	10	18	14	23
näkökulma	-	3	3	8

Nahkola (2013:21) toteaa, ettei pelkkä alistuskonjunktioiden määrän kasvu kerro kehityksestä, vaan myös käyttötapojen täsmentyminen ja yhdyslauseen rakenteen tiivistyminen on myös tutkittava (ks. rakenteen tiivistymisestä erityisesti Pajunen&Vainio a). Tämän aineiston analyysissä on viitteitä siitä, että vuoden 2006 aineistossa kehitysero skriptien ja kertomusten välillä on selkeämpi kuin vuoden 2014 aineistossa. Yksi tällainen ero on tulkittavissa esimerkiksi relatiivilauseiden lauseviittausten määrästä. Relatiivilauseiden lauseviittauksia on lähes pelkästään vuoden 2006 aineistossa, joskin niiden onnistuneisuus vaihtelee myös tässä otoksessa. Toinen viite laadullisesta eroista on komplementtilauseisiin kuuluvien epäsuorien kysymyslauseiden määrä, joskin niitäkin on aineistossa yhteensäkin vähän, 42. Siinä missä vuoden 2006 aineistossa epäsuorien kysymyslauseiden lukumäärät ovat skripteissä 8 ja kertomuksissa 20, vastaavat luvut vuodelta 2014 ovat 6 ja 8. Vastaavasti *että*-lauseita on vuoden 2006 skripteissä 36 ja kertomuksissa 53, vuoden 2014 skripteissä 29 ja kertomuksissa 40.

Komplementtilauseiden määrien lisäksi aineistossa on laadullisia eroja. Kognitioverbejä molemmissa otoksissa on yhtä paljon, mutta puheaktiverbejä on vuoden 2014 aineistossa vähemmän kuin 2006 vuoden aineistossa. Puheaktiverbien ryhmässä nähdään myös sama leikkautuvuusefekti kuin esimerkiksi adverbialilauseiden ryhmässä (ks. Taulukko 12).

Taulukko 12: komplementoivien verbien määrät

Verbien luokka	Skriptit 2006	Kertomukset 2006	Skriptit 2014	Kertomukset 2014
kognitio	15	29	15	29
puheakti	11	31	15	18
emootio	1	-	-	-
aistihavainto	4	8	5	4
olla-verbi/muut	4	1	2+ 1 muu	3

Edellä käsittelin jo suorien sitaattien määrää aineistossa. Käsittelen vielä lyhyesti referointia aineiston valossa. Skriptitasoisia referointiesiintymiä on aineistossa yhteensä 33. Niistä 21 on vuoden 2014 aineistossa. Kertomuksissa tilanne on päinvastainen: vuoden 2014 kertomuksissa on vain 16 epäsuoran kerronnan esiintymää, vuoden 2006 kertomuksissa 31. Jälleen kerran vuoden 2014 kertomuksissa ei näy vuoden 2006 mukaisia eroja.

Myös pidempien kompleksisten rakenteiden määrässä on selkeä ero. Vuoden 2006 aineisto sisältää 68 useampilauseista T-yksikköä, kun taas vuoden 2014 aineisto sisältää vain 49 tällaista T-yksikköä. Ero ei selity sillä, että skriptien rakennemäärissä olisi erityisen suuri ero: vuoden 2006 skripteissä on 27 useampilauseista T-yksikköä ja vuoden 2014 skripteissä 22 useampilauseista T-yksikköä. Vuoden 2006 kertomuksissa useampilauseisia T-yksikköjä on 41, vuoden 2014 kertomuksissa 27.

Keskeisin ero kahden aineiston välillä on adverbiaalilauseiden määrässä. Adverbiaalilauseiden sisäisessä tarkastelussa kahden vuosiluokan ero tulee entistä selvemmin esiin (ks taulukko 13). Erityisesti temporaalisissa lauseissa ryhmien välillä on selkeä ero. Periaatteessa olisi mahdollista, että vuoden 2014 kertomuksissa olisi tapahtunut kehityksellinen siirtymä temporaalisista rakenteista kohti kausaalisia, mutta myös kausaalisten rakenteiden ryhmässä on samanlainen, joskin vaimeampi leikkautuvuusefekti. Vuoden 2014 aineistossa on vain muutama *kunnes*-konjunktio, ja tämä on jo sinällään laadullinen ero. Sen lisäksi kandidaatin työssäni kävi ilmi, että ero syntyy ensijaisesti etualaisten, näkökulmaa ja koheesiota tekstiin luovien *kun*-lauseiden määrässä, vaikka myös jälkiasemaisia *kun*-lauseita on vuoden 2014 kertomuksissa suhteessa vähemmän.

Taulukko 13: Aineiston erot adverbiaalilauseiden ryhmässä.

	Skriptit 2006	Kertomukset 2006	Skriptit 2014	Kertomukset 2014
temporaalisuus	51	+68	63	+12
T-kausalisuus	-	+12	-	+2
kausalisuus	37	+10	31	+3

Nimenomaan näkökulma ja koheesio voisivatkin tarjota tulosten pohtimiseen työkaluja. Kertomusrakenteesta näyttää leikkautuvan paitsi näkökulmaa rakentavia ja laajemmin tekstiin lauseita sitovia adverbiaalirakenteita, myös kielellistä toimintaa kielentäviä rakenteita. Sen sijaan tekstiä luonnehtivat lauserakenteet lisääntyvät. Tulokset paljastavat jonkinlaisen kirjoittamisstrategisen eron otoksissa. Koheesiota joko rakennetaan tekstiin eri tavalla tai se jätetään

rakentamatta lauseiden välisillä kytkennöillä. Tutkielmani yleistulokset ovat samansuuntaiset kielen kehityksen mallien ja aiempien lauserakenteiden kehityksestä tehtyjen tutkimusten kanssa. Vuoden 2014 otos näyttää kuitenkin kehityksellisesti erilaiselta. Kertomuksissa ei ole yhtä paljon kompleksisia rakenteita kuin vuoden 2006 kertomuksissa, eikä skriptien ja kertomusten keskinäinen ero ole yhtä suuri.

Miten tulokset vertautuvat muuhun tutkimukseen, ja mikä niitä voi selittää? Pajunen ja Vainio arvioivat myöhemmän kielentutkimuksen aineiston perusteella, että sivulauseiden määrä kasvaa selvästi, kun verrataan lapsia, nuoria ja nuoria aikuisia kirjoittajina. Toisaalta vuosikymmeniä on ollut meneillään jonkinlainen kielen muutos, jossa sivulauseiden ja erityisesti lauseenvastikkeiden osuus lauseista on eri tutkimusten perusteella laskenut kirjoitelmissa. (Pajunen&Vainio a: 41-42 ja siinä mainitut lähteet)

Lasten ja nuorten aikuisten kirjoitelmia verratessa relatiivilauseiden määrä kasvaa (emt). Samalla adverbiaalilauseiden määrä vähenee. Syyksi Pajunen ja Vainio arvioivat esimerkiksi adverbiaalilauseiden merkitysten tarkentumisen tai mahdollisen tyylillisen muutoksen kirjoittamisessa. (emt.ems.) Vuoden 2014 aineiston kertomukset noudattavat tämän suuntaista kehitystä, jos niitä verrataan vuoden 2006 kertomuksiin.

Vaikka kirjoitelmat ovat pidempiä, ja periaatteessa lähempänä aikuistason kirjoittamisstrategioita, niiden rakenne on kieli-intuition perusteella harvempi kuin vuoden 2006 kirjoitelmissa, minkä myös aineiston rakenteiden määrät osoittavat. Tällä perusteella lasten kirjoitelmien pituuteen tason mittarina tulisikin suhtautua varsin varauksellisesti. Paremminkin huomio tulisi kiinnittää nimenomaan tiivistymiseen ja sen eroihin sekä tehtäviin, joita lauserakenteet saavat kertomuksissa.

Tässä tutkimuksessa ei käsitelty tarkemmin verbimuotoja, mutta erityisesti vuoden 2014 aineistossa on erikoista, että aikamuoto tai modus saattavat kesken tekstin muuttua epäloogisesti. Olisikin selvittämisen arvoista, kuinka laajaa kyseinen haparointi on, ja millainen kytkös sillä on tekstin koheesioon ja kirjoittamisstrategioihin. Aineisto herättää myös kysymyksen siitä, mihin suuntaan relatiivilauseiden käyttö on kirjoitelmissa kehittymässä laadullisesti: onko aikuisten kirjoitelmissa nähtävissä samanlainen jakauma kerronnallisten ja luonnehtivien relatiivilauseiden kesken kuin kuudesluokkalaisten kirjoitelmissa?

Tässä tutkielmassa etuasemainen *kun*-lause on vahva koheesion luomisen keino. Adverbiaalilauseiden tehtäviä eri ikäisten teksteissä voisikin verrata laadullisesti: millaisissa

teksteissä adverbiaaleilla on prototyyppinen, päälausetta luonnehtiva tehtävä, ja miten adverbiaalilauseita käytetään koheesion luomisessa laajemmassa tekstiyhteydessä.

Tuloksien perusteella on kiinnostavaa, mihin suuntaan alakoululaisten kirjoitustaito ja kieli on kehittymässä. Voidaanko esimerkiksi ajatella, että kielen kehitys kohti pääausepainotteisia rakenteita olisi nopeutunut? Aineiston perusteella lapsuuden ja nuoruuden kielenkehityksen seuranta tutkimukselle on tarvetta. Tuloksia tarkasteltaessa on olennaista muistaa Unelmieni päivä -kirjoitelmien luonne: ne on kirjoitettu yhden tunnin aikana, lyhyellä ohjeistuksella ja ilman suunnittelua. Niiden voi siis ajatella kertovan jossakin määrin spontaanista tekstintuottamisen kyvystä, jossa kirjoittaja ei ole ehdi jäsentää ajatuksiaan tai tuottaa tekstiä oman potentiaalinsa mukaisesti. Koulukonteksti voi vaikuttaa myös siihen, miten kirjoitelmiin on suhtauduttu (ks. Motivaation vaikutuksesta Vesala 2011, suunnittelusta Sintonen 2011). En silti voi olla lisäämättä loppukaneettia, joka kiteyttää myöhemmän kielenkehityksen tutkimuksen tärkeyttä.

“Syntaktisten muotojen hallinta on pohjimmiltaan ajattelun muotojen hallintaa. Tässä ei siis olla tekemisissä koulun kannalta suinkaan vähäpätöisten kysymysten kanssa.”

(Inkeri Vikainen 1982: 56)

LÄHTEET

Abbott, Porter H. 2008: The Cambridge Introduction to Narrative. Second edition. Cambridge University Press.

Aksu-Koç Ayhan A., Stutterheim Christiane 2009 [1994] : Temporal Relations in Narrative: Simultaneity - Berman Ruth A. Slobin Isaac (toim.) *Relating events in Narrative; A Crosslinguistic Developmental Study*. transferred to digital printing Psychology Press.

Bee, Helen, Boyd, Denise. *Lifespan development*. 4.painos, Pearson Education

Berman, Ruth 2011 [2004a]. The Role of Context in Developing Narrative Abilities. - Sven Strömqvist, Ludo Verhoeven (toim.) *Relating events in Narrative. Volume 2: typological and contextual perspectives*. 261-281 Taylor&Francis e-library 2011.

----- 2004b: Between emergence and mastery: The long developmental route of language acquisition. – Berman Ruth A (toim.) *Language development across childhood and adolescence. Trends in Language Aquisition Research*. Volume 3: 9-34 John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.

Cristofaro, Sonia 2014: Is there really a syntactic category of subordination? - Laura Visapää, Jyrki Kalliokoski, Helena Sorva (toim.) *Contexts of Subordination : Cognitive, typological and discourse perspectives*. 73-93 John Benjamin Publishing Company

Elomäki, Kirsi 2011. *Kirjoitetun kielen rakenteellinen kompleksistuminen kolmas- ja neljäsluokkalaisten kirjoitelmissa*. Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Givón, Talmy 2001a. *Syntax volume I: An introduction*. John Benjamin Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.

Givón, Talmy 2001: *Syntax: An introduction volume II*: John Benjamin Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

Haspelmath Martin: 2007 [1985]: Coordination - Timothy Shopen (toim) *Language Typology and Syntactic Description. Volume II: Complex Constructions*. Second edition. Cambridge University Press.

Hakulinen A., Karlsson F., Vilks M. 1980: *Suomen tekstilauseiden piirteitä: Kvantitatiivinen tutkimus*. Yleisen kielitieteen laitos. Helsingin yliopisto.

Halliday M.A.K, Hasan Ruqaiya 1990 [1976]. *Cohesion in English*. English Language Series 9. Longman. 10.th imprisson. London and New York.

Harmainen, Minna 2011. Kielitiedolla lisää kielitajua –perusopetuksen ja lukion kielitiedon opetus. Virittäjä 3/2011 s. 385-394. Kotikielen seura.

Heinonen Santeri 2018. *Narratiivisuuden sisällöllinen kehittyminen aiheanalyysin kautta tarkasteltuna: kvantitatiivinen tutkimus aiheiden esiintymisen vaihtelusta iän ja sukupuolen mukaan "Unelmieni päivä" -kirjoitelmissa*. Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Herlin, Ilona 1998. *Suomen kun*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 712. Helsinki.

- Herlin Ilona, Visapää Laura, Kalliokoski Jyrki 2014: Introduction - Laura Visapää, Jyrki Kalliokoski, Helena Sorva (toim.) *Contexts of Subordination : Cognitive, typological and discourse perspectives*. 1-17. John Benjamin Publishing Company.
- Ikola, O. (toim.) 1991. *Nykysuomen käsikirja*. 3. uudistettu painos. Espoo: Weilin+Göös.
- Itkonen, Esa 2001. *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 4. 2. uudistettu painos. Åbo: Åbo Akademis tryckeri.
- Itkonen Esa 2009. *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Osa II. Yleisen kielitieteen julkaisuja 13. Turun yliopisto
- Jääskeläinen Anni 2012: Konjunktio kunnes ja sen alisteisuus. *Virittäjä* 4/2012. (osa 116) Kotikielen seura s. 500-532.
- Jääskeläinen Anni 2014: Rhetorical use of some Finnish conjunctions in constructions and the scope of subordination – Laura Visapää, Jyrki Kalliokoski, Helena Sorva (toim): *Context of Subordination: Cognitive, Typological and Discourse Perspectives*. John Benjamin Publishing Company 93-123.
- Karlsson, F. 2003. *Yleinen kielitiede*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kauppinen, Merja, Heinonen Anna-Kaisa, Aalto Eija 2011. Samaa äidinkieltä alakoulusta yläkouluun - miten jatkumo toteutuu? *Virittäjä* 3/2011 s. 377-384
- Koivisto, Aino, Jääskeläinen Anni 2012: Konjunktio, partikkeli vai konnektiivi? *Virittäjä* 4/2012, Kotikielen seuran julkaisuja s.591-600 LÄHTEEN MUOTO
- Kouvo, Anna-Kaisa 2012. *Määräiset ja rakenteelliset substantiivilausekkeet koulukirjoitelmissa: määräisten substantiivilausekkeiden käytön kehittyminen ja suhde kertomusrakenteeseen*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto
- Kuiri, Kaija 2000. Pieni näkökulma epäsuoraan kysymyslauseeseen ja relatiivilauseeseen. *Virittäjä* 2/2000 s. 264-268. Kotikielen seura.
- Landgacker Ronald W 2008: Subordination in cognitive grammar – Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara (toim) *Asymmetric Events - Converging Evidence in Language and Communication Research* 11: 137-151 John Benjamins Publishing Co, 2008.
- Landgacker Ronald W.2014. Subordination in dynamic account of grammar - Laura Visapää, Jyrki Kalliokoski, Helena Sorva (toim.) *Contexts of Subordination : Cognitive, typological and discourse perspectives*.17-73 John Benjamin Publishing Company
- Lappalainen, Hannu-Pekka 2007. *On annettu hyviä numeroita. Perusopetuksen 6. vuosiluokan suorittaneiden äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 2007*. Oppimistulosten arviointi 3/2008 Opetushallitus.
- Lappalainen, Hannu-Pekka 2011. *Sen edestään löytää. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset päättövaiheessa*. Koulutuksen seurantaraportti 2011:2.
- Lehtinen, Riikka 2014. *Kielen norminmukaisuus alakoululaisten kirjoitelmissa. Pro gradu –tutkielma*, Tampereen yliopiston Kieli- ja käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- Leskinen-Savijärvi-Särkkä 1974. *Koululaisten kirjallisen ilmaisutaidon kehityksestä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos. Julkaisuja 8. Jyväskylä.
- Miestamo Matti, Karlsson Fred, Sinnemäki Kaius (toim) 2008 [2003]: *Language Complexity: Typology, Contact, Change*. Studies in Language Company Series 94.

- Mäkelä, Kaisa-Leena 2012. *Substantiivilausekkeiden kompleksistuminen alakouluikäisten Unelmieni päivä -kirjoitelmissa*. Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Nahkola, Tiina 2012. *Yhdyslauseiden kehitys kouluikäisen kielessä: tutkimus 1.-6.-luokkalaisten kirjoitelmista*. Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto
- Noonan, Michael 2007 [1985]. Complementation. - toim. Shopen Timothy. *Language Typology and Syntactic Description. Volume II :Complex Constructions*. 2.nd edition. s.52-150
- Oinonen, Sari 2008. *Rakenteellinen kompleksistuminen peruskoulun seitsemäs-, kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten kirjoitelmissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Pajunen, Anneli 2001. Argumenttirakenne – Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä. SKS
- 2012. Kirjoittamistaitojen kehitys 8-12-vuotiailla: alakoululaisten unelmakirjoitelmat. *Virittäjä* 2012: 3-34. Kotikielen seura
- Pajunen, Anneli, Vainio, Seppo. Arvioitava a. Kirjoitetun kielen syntaktisen rakenteen tiivistyminen; lapset, nuoret ja nuoret aikuiset. (toim). Pajunen Anneli, Honko Mari, *Suomen kielen myöhempi kehitys: lapset, nuoret ja nuoret aikuiset*. Arvioitavana.
- Pajunen, Anneli, Vainio, Seppo. Arvioitavana b. Peruskoululaiset kirjoittajina nuoriin aikuisiin verrattuna. Pajunen Anneli, Honko Mari (toim.) *Suomen kielen myöhempi kehitys: lapset, nuoret ja nuoret aikuiset*. Arvioitavana.
- Penttilä Aarni 1963. *Suomen kielioppi*. 2.tarkistettu painos. Porvoo: WSOY.
- Pääkkönen, Irmeli 1988. *Relatiivisanan valinta*, Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Rainoja, Tiina 2014. *Lausetajun kehitys ja lausepituuksien kasvu 2.-6.-luokkalaisten kirjoitelmissa*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Routarinne, Sara, Uusi-Hallila Tuula 2008. (toim) Nuoret kielikuvassa. *Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*. Tietolipas 220 SKS
- Salmenoja, Elina. *Rakenteellinen kompleksistuminen yläkouluikäisten kirjoitelmissa*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Schneider, Phyllis, Vis Dubé, Rita, & Hayward, Denyse. (2005). The Edmonton Narrative Norms Instrument. Retrieved from University of Alberta Faculty of Rehabilitation Medicine website: <http://www.rehabresearch.ualberta.ca/enni>.
- Seppänen Eeva-Leena, Herlin Ilona 2009. Kuvauksista seurauksiin – kaksiulotteinen konstruktio niin a että. *Virittäjä* 2/2009 s.213-245. Kotikielen Seura
- Sintonen, Marleena. *Suunnittelemisen vaikutus kertomuksen rakenteeseen viides- ja seitsemäsluokkalaaisilla kirjoittajilla*. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Tolchinsky, Liliana 2004. The nature and scope of later language development. – Berman Ruth A (toim.) *Language Development Across Childhood and Adolescence. Trends in Language Aquisition Research. Volume 3* 233-249 John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.

Thompson Sandra A., Longacre Robert E., Hwang Shin ja J.2007[1985]: Adverbial clauses – Shopen Timothy (toim.) *Language Typology and Syntactic Description. Volume II: Complex Constructions*. Second edition. 237-300 Cambridge University Press.

Vesala Sanna 2012. *Kerronnan keinot alakoululaisten teksteissä*. Suomen kielen pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto.

Vikainen, Inkeri 1982. *Kouluikäisten kieli*. Tietolipas 88. SKS

Vilkuna, M. 2000 / 2003. *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita Prima Oy.

Visapää Laura 2012: Joka-relatiivilauseen tulkinnasta. *Virittäjä* 4/2012 s.533-559 Kotikielen seura

Vygotsky Lev 1982. *Ajattelu ja kieli*. Weilin+Göös. Espoo.

ISK= Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T. R., Alho, I. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Hämeenlinna: Karisto Oy.

POPS 2004= Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus. Vammala 2004.

LIITE 1

Skriptitason esimerkkejä vuodelta 2006

On ihana kesäpäivä. On 30°C lämmintä ja vedenkin lämpötila on yli 20°C. Otan aurinkoa rannalla kavereideni kanssa. Välillä käyn uimassa, koska rannalla on niin kuuma. Vesi on puhdasta ja läpinäkyvää. Päivällä ostan kavereideni kanssa ranskalaiset rannalla olevasta grillivaunusta, joka on joka kesä rannalla. Vähän ajan päästä ostamme vielä jäätelöt grillivaunusta. Sitten menemme uimaan ja uimme n. 2 tuntia. Illalla lähdemme pois rannalta

(PIR31F, kompleksisuusindeksi 1,27)

On joululoma. Herään aamulla unisena ja menen syömään puuroa. Syönnin jälkeen menen koneelle ja olen siellä puoleenpäivään. Soitan kaverille ja sovimme menevämme pelaamaan jääkiekkoa. Raikas ilma puhaltaa kasvoilleni ja aurinko paistaa joulukuisena päivänä. Kentällä on kivaa ja kotiin tullessani huomaan, että minulla on hiki ja menen virkistävään suihkuun. Kello on jo neljä ja äiti tekee pizzaa. Menen sen ajaksi lukemaan kirjaa, jota aion seuraavana päivänä mennä katsomaan elokuviin. ”Tule syömään” äiti huusi alakerrasta. Menen syömään ja isän tullessa kotiin lähdemme salibandy peliini. RoPO:sta voitto tuli helposti 5–0 numeroin. Maaleista kolme tein minä, eli hattutempun. Syötin myös kaksi, joten olin osallisena kaikissa maaleissamme. Kotiin tullessani olohuoneen keskellä on iso lahjasäkki. Saan lahjaksi kaikki mitä toivoin ja menen nukkumaaja näen unta vielä paremmasta päivästä!

(PIR79M, kompleksisuusindeksi 1,6)

LIITE 2

Kertomustason esimerkit vuodelta 2006

Unelmieni päivänä paistaa aurinko. On ensimmäinen päivä kesälomaa ja tiedän että saa nukkua pitkään. Aamulla menen ulos syömään aamupalaa ja linnut laulavat.

Kukaan ei ole vihainen tai ärsyynyt vaan kaikilla on hyvä mieli.

Aamupäivällä lähdemme ajamaan Kuopioon mökille ja vaikka on kuuma päivä, niin autossa ei silti ole kuuma. Matkalla ostamme jäätelöt ja jatkamme matkaa. Iltapäivällä olemme serkkujemme luona ja lähdemme sieltä veneellä mökille.

Veneessä tuulee mukavasti, niin että ei ole enää kuuma. Kun saavumme mökille, rötkähdän riippukeinuun lukemaan lehteä. Aurinko paistaa vielä ja taivaalla ei ole yhtäkään pilveä.

Illalla menen saunaan ja sieltä monta kertaa uimaan. Vesi ei ole kylmää vaan sopivasti viileää. Saunassa ei ole liian kuuma, vaan juuri sopivan lämmin.

Saunan jälkeen syödään makkaraa ja nakkia. Aurinko laskee ja taivas on punertava.

(PIR1F, kompleksisuusindeksi 1,36)

Ei ole koulua ollenkaan ja on lämmin kesäpäivä me ollaan perheen kanssa lomalla jossain lämpimällä saarella. Meillä olisi tosi hieno hotelli jossa olisi tietokone jossa on netti ja kaikkia asioita mitä haluaisin tietokoneessa olevan. Siellä olisi tosi lämmintä vettä ja kaikki hyppylaiturit ja tavalliset laiturit. Siellä olisi paljon kauppoja ja kaupoissa ei olisi paljon väkeä. Minä saisin olla tietokoneella ja ulkona niin paljon kun haluan. Meillä olisi vesiskootterit ja mopot joilla me saataisiin ajaa niillä niin paljon kun halutaan. Kun me tultaisiin kotiin niin koulu alkaisi vasta monen kuukauden päästä.

(KS144M, kompleksisuustaso 2)

Unelmieni päivä olisi sellainen, että saisin olla ihan yksin kotona välittämättä arjen huolista. Makaisin sohvalla silmät kiinni kuunnellen rauhallista musiikkia ja unelmoiden soittavani mustaa flyygeliä konserttilavalla suurelle yleisölle. Se olisi mahtavaa. Musiikkihetken jälkeen söisin jotakin herkullista, kuten pizzaa tai kreikkalaista salaattia. Jälkiruokana komeilisi iso jäätelöannos ja mansikkakakkua. Nauttisin aurinkoisesta kesäilmasta menemällä värikkääseen puutarhaan lukemaan kirjoja ja sarjakuvia.

Menisin kaupunkiin ostamaan ison kasan upeita vaatteita, hyviä kirjoja ja vaikka mitä muuta. Minä en tietenkään itse maksaisi niitä. Sitten palaisin takaisin kotiin katselemaan elokuvia. Maalaisin tauluja joiden lopputulos olisi mielestäni hyvä. Olisi ihanaa saada tällainen päivä!

(PIR3F, kompleksisuusindeksi 2)

Herään aamulla kello 7.30. Pelaan NHL liigaa ja finaali pelejä. Joukkueeni on Calgary Flames. Päivä alkaa klo. 10 aamujäillä. Aamujäillä on kevyttä lämmittelyä illalla alkavaa ratkaisevaa finaalia varten. Treenien jälkeen syödään pastaa ja sen jälkeen otetetaan noin 11/2 tunnin torkut. Joukkueemme saapuu Calgaryn kotiareenalle 2 tuntia ennen ottelua. Ennen peliä on hidasta hölkkää noin 8 km ja sen jälkeen pitkät venytykset. Alamme pukea varusteita 45 minuuttia ennen ottelua.

15 minuuttia ja se alkaa. Yleisö hurraa, selostaja huutaa pelaajien nimet silloin kun he tulevat jäälle. Kiekko heitetään jäähän ja ottelu alkaa. 1. erässä ei tule maaleja mutta 2. erässä teemme maalin

bostonin verkkoon. 3. erä on melkein maaliton. Boston saa ylivoiman puoli minuuttia ennen loppua. He saavat maalin vain 12 sekuntia ennen loppua. Mennään siis jatkoajalle. 12 minuutille mennään maalittomasti, mutta ajassa 12.42 meidän joukkueen kapteeni vetää b-pisteeltä bostonin moken jalkovälistä maaliin. Kaikki heittävät hanskat, kypärät ja mailat jäälle. Meille jaetaan Stanley Cup sormukset ja sitten se kaikkien himoitsema Stanley Cup. Kapteeni nostaa pystin ensiksi, ja sitten on minun vuoroni. Kaikki pelaajat saavat nostaa sitä. Kun saa Stanley Cupin käsiinsä, tuntuu että olisi voittanut jotain, koska lähes kaikki maailman pelaajat haluavat edes kerran elämässään nostaa sitä.

(PIR 96M, kompleksisuusindeksi 1,24)

LIITE 3 Skriptitason esimerkkejä vuodelta 2014

Herään aamulla, kun auringon valo tulee ikkunasta sisään. Kävelen keittiöön ja siellä on aamupala jo valmiina. Aamupalaan kuuluu voileipiä ja menua. Klo 11.15 alkaa jalkapallopelejä ja meidän joukkue voittaa 6-0. Pelin jälkeen menen skeittipuistoon ja saan tehtyä kickflipin täydellisesti. Skeittailun jälkeen perheeni on menossa hienoon ravintolaan. Saamme siskoni kanssa valita ihan mitä vain. Ruoan jälkeen menen Modern Talking nimisen yhtyeen konserttiin ja saan tavata bändin keikan jälkeen. Keikan jälkeen on hyvä ajatus suunnata katseensa kohti Powerparkia. Huvipuisto on yksityiskäytössä vain minulle ja siskolleni. Klo 18.00 menen syömään Hesburgerille. Vielä päivän päätteeksi omalla bändilläni The StarDustilla (TSD) on keikka Helsingissä. Keikka kestää 1 h 25 min ja kaikki juhliivat koko yön.

(Va1 54F, taso 3)

Herään herätyskelloni soittoon. Olin kesäleirillä Hieraisen väsyneitä silmiäni ja kello tulee seitsemän. Ja puen vaatteet ylleni. Kävelen eteiseen ja sujautan crok-sit jalkaani. Avaan ulko-oven ja astun lämpi-mään ulkoilmaan. Hyppelen päärakennukselle, jossa todennäköisesti aamupala jo odottaa. Astuessani sisään ota ncroksit jaloistani ja menen istu-maan paikalleni. Aamiainen kököttää edessäni ja syöksyn sen kimppuun. Lopeteltuani aamiaisien kiitän ja olen juuri pujahtamassa ulos, kun kuulen takanani leiriohjaajan äänen: "Julia, malta vielä hetki." Pujahdan nolona takaisin paikalleni. Meille kerrotaan päivän ohjelma, mutta en vain malta kuunnella. Kun ohjaajan saarna on ohi, suorastaan juoksen eteiseen. Laitan croksit nopeasti jalkaani ja katsahdan vielä päivän ohjelmalistaa. Kello tulee jo kahdeksan, ja vapaata on kello 12.00 asti. Avaan nopeasti ulko-oven ja juoksen ulos. Kipitän reippaasti kohti tallia. Olen siis ratsastus ja tanssileirillä. Avaan tallin oven ja astun sisään. Vedän henkeeni tuota ihanaa hevosen tuoksua. Astelen tarhaan riimu ja riimunarun käsissäni. Kohdistan katseeni lumenvalkeaan suomenhevoseen. Asetan riimun sen turvalle ja kiinnitän riimunarun. Talutan hevosen tallirakennukseen, jotta voin harjat sen ja putsata kaviot. Hevosen nimi on Lumikki värinsä vuoksi. Liu-utan harjaa sitä vasten ja hyräilen rauhoittavasti. Putsaan kaviot, ja prosessin jälkeen annan Lumikille porkkanan. Varustan sille satulan ja suitset. Talutan Lumikin kentälle ja hyppään sen selkään. Annan kevyesti pohkeita ja niin me liikumme kentällä. Puolitoista tuntia myöhemmin, vien Lumikin takaisin talliin. Otan siltä varusteet pois ja talutan tarhaan. Lopun ajan istun sen selässä ja mietiskelen asioita. Kun kello lyö 12.00 kävelen takaisin päärakennukselle. Seuraavana on vuorossa pihapelejä tai askar- telua. Askartelussa teemme taulun kehykset joten jään sinne. Kun kello 14.00 ohjelma päättyy, on lounaan aika. Nälkäisenä kipitän omalle paikalleni. Lounaaksi on nakkisoppaa. Syötyäni lähdän muiden kanssa uimaan ran-nalle. Vesi on viileää, ja se virkistää heltei- senä päivänä mukavasti. Tunnin polskuteltua- ni menen rannalle ottamaan aurinkoa. Ma- koiltuani jonkin aikaa rannalla, lähdän takaisin päärakennukselle. Kello on jo 17.00 ja on aika syödä päivällinen. Ruuaksi on muusia, kanaa ja salaattia. Klo 18.00 minulla alkaa tanssitreenit. Tanssin jälkeen menen kavereitten kanssa pelaamaan lentopalloa. Illalla iltapalan jälkeen syömme asuntolassa herkkuja ja juttelemme nitänäitä. Kello lyö 23.00 ja on aika mennä nukkumaan. Va277F kompleksisuusindeksi 1,32

LIITE 4 kertomustason esimerkkejä vuodelta 2014

Aamulla kun heräsin, olin innoissani. Sillä eilen olimme vanhempieni kanssa sopineet minun parhaan kaverin Jasminin ja hänen vanhempiansa kanssa että menisimme yhdessä Särkänniemeen ja sen jälkeen Jasmin jäisi meille yöksi. Olemme olleet Jasminin kanssa viisi vuotiaista saakka parhaita kavereita. Tällä hetkellä harrastamme samas-sa joukkueessa pesäpalloja harrastamme myös tennistä. Olemme kummassakin lajissa erittäin hyviä. Havahduin ajatuksistan ija menin syömään aamupalaa. Aamupalan jälkeen kävin lenkittämässä koirani jonka nimi on Nuppu se on tyttöjä rotu on perhoskoira. Kun tulin lenkiltä huomasin että Jasmin oli jo tullut. Kävin äkkiä vaihtamassa vaatteet ja lähdimme autolla kohti Tamperetta, missä Särkän-niemi siaitsi. Sinne oli kahden tunnin ajomatka. Mutta aika kului pian kun keskustelimme ja nauroimme Jasminin kanssa. Perillä ei ollut kauheas-ti ihmisiä, mikä oli tietenkin hyvä juttu, ettei tarvinnut kauheasti jonottaa laitteisiin. Ensimmäiseksi menimme Tornaadoon, sitten Trombiin ja ruoka-aikaan kävimme syömässä Näsin-neulassa. Kaikki laitteet olivat ihan huippuja ja Jasminin kanssa siellä oli erityisen hauskaa. Kello 18.00 Särkänniemi sulkeutui ja me jouduimme lähtemään sieltä. Pahuumatkalla olimme niin väsyneitä että nukahdimme. Kun heräsin olimme juuri saapuneet kotiin ja Jasmin oli jo hereillä. Hän sanoi että oli itsekin juuri herän-nyt. Menimme nopeasti huoneeseeni hakemaan petivaatteita teltaan, sillä aijoimme nukkua pihalla teltassa. Meillä oli kova työ raahata kaikki tarvittava teltaan, mutta puolen tunnin päästä olimme valmiita. Sitten oli jo aika mennä saunaan. Kävimme monta kertaa saunas-ta uimassa uima-altaassa. Kun olimme tulleet saunasta ja peseet hampaat majoittauduimme teltaan. Toimme sinne läppärin josta katsoim-me elokuvan ja olimme muutenkin netissä. Myö-hään yöllä kävimme nukkumaan ja ihana päivä oli ohi. Va131F